

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษามูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจภายในจังหวัดของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจังหวัดอยุธยา สุโขทัยและกำแพงเพชร” นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ เพื่อนำมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีรายละเอียดของเนื้อหาดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยว
2. แนวคิดเกี่ยวกับมรดกโลก
3. แนวคิดเรื่องมูลค่าเพิ่ม
4. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดอยุธยา
5. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดสุโขทัยและกำแพงเพชร
6. ผลกระทบจากการท่องเที่ยว
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยว

การเดินทางของมนุษย์ได้ถือกำเนิดมาตั้งแต่ในสมัยโบราณ ซึ่งการเดินทางในยุคสมัยนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อการดำรงชีวิต แสวงหาแหล่งอาหารและหาสถานที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัยจากศัตรู ซึ่งการเดินทางของมนุษย์ ได้มีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา โดยมีการเปลี่ยนแปลง วัตถุประสงค์ และความหมายไปเรื่อยๆ และหนึ่งในวัตถุประสงค์ของการเดินทางที่หลากหลายนั้นก็คือ การเดินทางเพื่อ “ท่องเที่ยว” นี้เอง ดังนั้น เพื่อที่จะได้มีความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวให้ดียิ่งขึ้น ในส่วนนี้จึงจะอธิบายถึงมโนทัศน์ของคำว่า การท่องเที่ยว รวมถึงมิติอื่นๆที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวตามความหมายในภาษาไทยนั้น ใช้คำว่า “ไปเที่ยว” มีความหมายว่าการเดินทางไปยังสถานที่ใดที่หนึ่งทั้งใกล้และไกล เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน นอกจากนี้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493 และ พ.ศ. 2525 ให้ความหมายของคำว่าท่องเที่ยว ว่าหมายถึง เที่ยวไป ซึ่งเมื่อแยกดูความหมายเฉพาะคำก็จะได้ความหมายดังนี้

“ท่อง” หมายถึง เดินก้าวไปในน้ำ

“เที่ยว” หมายถึง ภารกิจที่ไปที่โน่นที่นี้เรื่อยไป มักใช้พูดประกอบกับภารกิจอื่น เช่น เดินเที่ยวเตร็ดเตร่ไปหาความสนุกเพลิดเพลินตามที่ต่างๆ

องค์การการท่องเที่ยวของสหประชาชาติ (United Nations World Tourism Organization-UNWTO) (1995, p.7) ได้ให้คำนิยามว่า การท่องเที่ยว ประกอบด้วยกิจกรรมการเดินทางของบุคคลและมีการพักที่อื่นที่ไม่ใช่สภาพแวดล้อมปกติที่เคยอยู่ ในระยะเวลาต่อเนื่องไม่เกิน 1 ปี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อการติดต่อธุรกิจ และเพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2535) ได้ให้ความหมายของคำว่า “การท่องเที่ยว” (Tourism) ว่าเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง ซึ่งไม่ได้หมายถึงเฉพาะเพียงการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ หรือเพื่อสนุกสนานบันเทิงเริงรมย์เท่านั้น หากแต่การเดินทางเพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้ เพื่อการกีฬา เพื่อการติดต่อธุรกิจ ตลอดจนการเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องก็นับว่าเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น

ดังนั้น ความหมายของ “การท่องเที่ยว” (Tourism) ตามนิยามสากล จึงหมายถึง ผลรวมของปรากฏการณ์ต่างๆ และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับธุรกิจและบริการต่างๆ อีกด้วย

สรุปสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า “การท่องเที่ยว” หมายถึง การเดินทางโดยมีวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่น เพื่อเรียนรู้ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ความเพลิดเพลิน พักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น โดยในการเดินทางนั้นได้ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่เดินทางกับธุรกิจและบริการต่างๆ

องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

ปัจจุบันการท่องเที่ยวมีความสำคัญยิ่ง ไม่เพียงแต่สร้างความเพลิดเพลิน เกิดการเรียนรู้ แล้ว ยังสร้างรายได้ให้กับคนที่เกี่ยวข้องกับท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก จนกลายมาเป็นอุตสาหกรรม ตามพระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยพุทธศักราช 2522 ได้กำหนดขอบเขตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและความหมายของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไว้ว่า

“อุตสาหกรรมท่องเที่ยว” หมายความว่า อุตสาหกรรมใด ๆ ที่จัดให้มีหรือให้บริการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยมีค่าตอบแทนและความรวมถึงธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจโรงแรม ธุรกิจภัตตาคาร สถานบริการ และสถานที่ตากอากาศสำหรับนักท่องเที่ยว ธุรกิจขายของที่ระลึก หรือสินค้าสำหรับนักท่องเที่ยว ธุรกิจการกีฬาสำหรับนักท่องเที่ยว การดำเนินงานนิทรรศการ งานแสดงออกกร้าน การโฆษณาเผยแพร่ หรือการดำเนินการอื่นใด โดยมีความมุ่งหมายเพื่อชักนำหรือส่งเสริมให้มีการเดินทางท่องเที่ยว

อุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Tourist Industry หรือ Tourism Industry) เป็นไวพจน์ของคำว่า การท่องเที่ยว (Tourism) สามารถใช้แทนกันได้โดยทั่วไป

อุตสาหกรรม (Industry) หมายถึง การทำสิ่งของเพื่อให้เป็นสินค้าซึ่งก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (Value Added) อุตสาหกรรมแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. อุตสาหกรรมที่นำหรือสกัดทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ (Extraction Industry) เช่น การเพาะปลูก การป่าไม้ การเลี้ยงสัตว์ การประมง การเหมืองแร่และถ่านหิน เป็นต้น
2. อุตสาหกรรมการผลิต (Manufacturing Industry) เป็นการนำเอาวัตถุดิบมาปรุงแต่ง ดัดแปลง แปรสภาพด้วยแรงมนุษย์หรือเครื่องจักรก็ตาม เพื่อเปลี่ยนสภาพมาเป็นเครื่องอุปโภคบริโภคให้เป็นสินค้าหรือผลิตภัณฑ์สำหรับบริโภคใช้สอย เช่น การผลิตอาหาร การผลิตรองเท้า การผลิตรถยนต์ การผลิตยา เป็นต้น
3. อุตสาหกรรมบริการ (Servicing Industry) เป็นการดำเนินการในลักษณะการให้บริการ (Service) เช่น การค้าขาย การท่องเที่ยว การธนาคาร เป็นต้น

จากนิยามที่ได้กล่าวมานี้ การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมชนิดหนึ่ง เรียกว่า “อุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Tourist Industry หรือ Tourism Industry)” อันเป็นอุตสาหกรรมบริการ (Servicing Industry) ซึ่งจัดว่าเป็นอุตสาหกรรมประสม (Mixed) มิใช่อุตสาหกรรมเดี่ยว (Single Industry) ทั้งนี้เพราะอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้รวมเอากิจกรรมและบริการต่าง ๆ เข้ามาไว้ด้วยกัน คือ ที่พัก จะรวมกิจกรรมย่อยหลายอย่างเข้าไว้ด้วยกัน เป็นต้นว่าโรงแรม โมเต็ล การตั้งแคมป์ การจัดให้พัก

เป็นกองคาราวาน ตลอดจนบริการอาหารและเครื่องดื่มทุกชนิด ส่วนการจับจ่ายซื้อสินค้า รวมไปถึงการซื้อปลีกทุกรูปแบบด้วย เช่น การซื้อสินค้าของที่ระลึก งานศิลปะและงานฝีมือหัตถกรรม เสื้อผ้า เครื่องใช้เบ็ดเตล็ด และอื่นๆ สำหรับกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมทั้งการบริการหลายๆ อย่างเข้ามาไว้ด้วย เช่น การบันเทิง การกีฬา การศึกษา การประชุม การเที่ยวชมเมือง และการท่องเที่ยวตามท้องถิ่นชนบท การติดต่อธุรกิจและการค้า การสันตนาการ และการเยี่ยมชมสิ่งดึงดูดใจ การท่องเที่ยวงานประเพณีทางวัฒนธรรม งานเทศกาลต่างๆ นอกจากนี้ การคมนาคมขนส่ง การเดินทางทุกรูปแบบทั้งทางบก ทางเรือและทางอากาศ ก็รวมไว้ในกิจกรรมการท่องเที่ยวด้วย

แมคอินทอช, โกลด์เนอร์, ชาร์ลส์ และริทชี (McIntoch, Goeldner, Charles and Ritchie, 1995, p. 269) ได้จัดแบ่งองค์ประกอบและอุปทานของการท่องเที่ยวไว้ 4 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

1. ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural resources) ประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลายที่มีอยู่ในพื้นที่ที่จะสามารถใช้เพื่อให้ความบันเทิงเร้าใจแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งองค์ประกอบหลักในกลุ่มนี้ได้แก่ อากาศ ภูมิประเทศ พืชพันธุ์ไม้ แหล่งน้ำ ชายหาด ความสวยงามตามธรรมชาติและสภาพแวดล้อมอื่นๆ

2. โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) ซึ่งโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้เกิดขึ้นจากการสร้างและการพัฒนา ซึ่งได้แก่ ระบบประปา, ระบบไฟฟ้า, ระบบการกำจัดของเสีย รวมถึงสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ที่เป็นเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น ทางด่วน ถนน ที่จอดรถ สนามบิน สถานีขนส่ง โรงแรม ที่พัก ร้านค้า ศูนย์การค้า ศูนย์กลางความบันเทิง พิพิธภัณฑ์

3. การคมนาคมขนส่ง (Transportation) เช่น เรือ เครื่องบิน รถไฟ รถโดยสารประจำทาง และรถยนต์นั่งส่วนบุคคล เป็นต้น

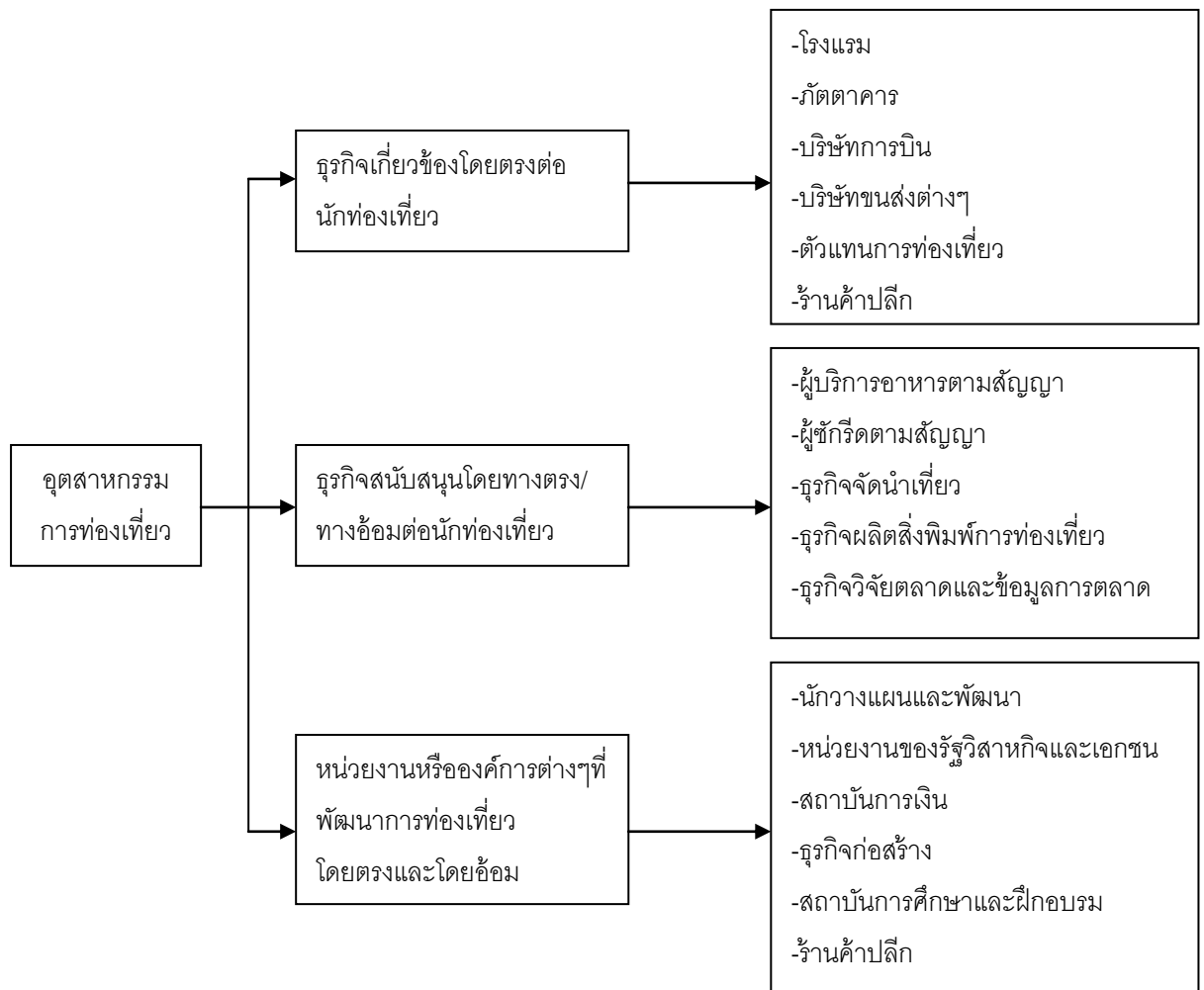
4. ทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Hospitality and Cultural resources) ซึ่งรวมทุกสิ่งที่เป็นความมั่งคั่งทางวัฒนธรรมของพื้นที่ ที่จะทำให้นักท่องเที่ยวประทับใจ เช่น การให้บริการของพนักงานบริษัทท่องเที่ยว เช่น กรณีย์ของไทย คือ มิตรภาพ ความใจดี และยิ้มแย้มแจ่มใส

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สามารถแบ่งออกเป็นส่วนย่อยๆ และจำแนกเป็นกิจกรรมต่างๆ ได้มากมาย แต่ละส่วนต่างก็มีความสำคัญในตัวเชื่อมสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น ตัวอย่างเช่น แหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งจะประสบความสำเร็จได้ ก็ต้องอาศัยการคมนาคมขนส่งที่ดี นำพานักท่องเที่ยวเข้ามา ต้องมีที่พักแรมที่ดีไว้คอยต้อนรับ ต้องมีภัตตาคารหรือร้านอาหารที่มีคุณภาพไว้บริการ ตลอดจนต้องมีการบริการอื่นๆ (เช่นบริการทางการแพทย์และร้านค้าปลีก เป็นต้น) เพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในด้านต่างๆ ส่วนใหญ่ก็จะเป็นหน่วยธุรกิจขนาดเล็กและมีนโยบายในการปฏิบัติงานที่เป็นอิสระของตัวเอง

การท่องเที่ยวที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ให้คำจำกัดความถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยว หรือ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวว่าหมายถึงธุรกิจและการบริการสิ่งอำนวยความสะดวกทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว ซึ่งได้แก่ องค์ประกอบต่างๆ 8 ประการดังต่อไปนี้ คือ

- ที่พัก
- ร้านอาหารและภัตตาคาร
- บริการนำเที่ยว
- ร้านขายของที่ระลึก
- ความปลอดภัย
- การเผยแพร่และการโฆษณา
- การคมนาคมขนส่ง หมายถึง การการคมนาคมขนส่งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ
- สิ่งดึงดูดใจให้เกิดการท่องเที่ยว เช่น ทะเล ภูเขา แม่น้ำ รวมทั้งวัฒนธรรม ประเพณี โบราณสถาน (กล่าวคือ สิ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจและต้องการมาเยี่ยมชม ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ หรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นก็ได้)

จากองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นของแม็คคินโทชและคณะ หรือของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันที่มีการพัฒนาขึ้นเป็นอุตสาหกรรมนั้น จำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบต่างๆเข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น มิใช่เพียงแต่การมีวัตถุประสงค์ทางการท่องเที่ยว คือ ความสวยงามทางธรรมชาติ ศิลปกรรม โบราณสถาน วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมของคนท้องถิ่น ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจให้เกิดการท่องเที่ยวเหมือนที่เป็นมาในอดีตเท่านั้น แต่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนั้นจะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบต่างๆอีกหลายประการเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งจากความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันขององค์ประกอบเหล่านี้ จีซัค และคณะ (Gee Chuck Y and Other, 1997, p.5-6) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกับธุรกิจต่างๆ แล้วพบว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับธุรกิจต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังภาพที่ 1 ต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกับธุรกิจโดยตรงและโดยอ้อม

จากรูป 1 จะเห็นได้ว่าธุรกิจทางตรงของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ได้แก่ ธุรกิจด้านการขนส่ง ธุรกิจด้านที่พักแรม ร้านอาหาร และบริการนำเที่ยว ส่วนธุรกิจทางอ้อม ได้แก่ การผลิตสินค้าต่างๆ ทั้งภาคเกษตรกรรม หัตถกรรม และอุตสาหกรรม

จากแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ จะเห็นว่าองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเหล่านี้ เป็นองค์ประกอบที่นำมาซึ่งความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยว ดังนั้นหากชุมชนใดที่ต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเหล่านี้ด้วยเช่นกัน

ต่อมาหลังจากการท่องเที่ยวเป็นที่แพร่หลายในนานาประเทศ ประกอบกับการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นได้ถูกปลูกกระแสให้เป็นการท่องเที่ยวแบบหมู่มา จึงนำมาสู่ผลเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จนในที่สุดแหล่งท่องเที่ยวก็ทรุดโทรมและก็ไม่เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวอีกต่อไป ปრაการการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นแพร่หลายในวงกว้าง จึงทำให้เกิดแนวความคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนขึ้น ด้วยความพยายามที่จะรักษาให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นยังคงมีสภาพที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้ และสามารถนำรายได้ที่ยั่งยืนมาสู่ชุมชนได้อีก ซึ่งบัทเลอร์ (Butler, 2004, p. 285-304) ก็ได้ให้ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า คือการพัฒนาและการบำรุงรักษาพื้นที่ในรูปแบบและในระดับที่สามารถก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อพื้นที่และชุมชนได้ตลอดไป โดยไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ลดคุณค่าการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ รวมทั้งไม่ขัดแย้งกับกิจกรรมอื่นๆในพื้นที่ และประเทศไทยเองก็ได้เห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการประชุมในเรื่อง “แนวทางการแก้ไข พ.ร.บ. การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” จัดโดยมูลนิธิพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ร่วมกับมูลนิธิพิทักษ์สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว ในวันที่ 18-19 พฤษภาคม 2544 ณ โรงแรม เอส ซี ปาร์ค กรุงเทพมหานคร ได้ข้อสรุปแนวคิดของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนว่า เป็นการมองการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของผู้เที่ยว(นักท่องเที่ยว) ที่เข้าไปเยี่ยมชมทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชน ซึ่งเป็นการประสานผลประโยชน์กันทั้งสองฝ่าย โดยปรัชญาหลักของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ การท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ และเพิ่มสีสันให้กับชีวิตด้วยการเรียนรู้ธรรมชาติแวดล้อม และซึมซับแบบแผนความเป็นอยู่ของตนและคนกลุ่มอื่น การเรียนรู้จากผ่านทางสื่อ การสังเกตการณ์ หรือการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ความสุขสันต์ที่แท้จริงเกิดจากความเข้าใจธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน (ชนัญ วงศ์วิภาค และคณะ, 2547, หน้า 126) การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจึงมีองค์ประกอบดังนี้

1. ด้านหลักการ ควรมีการคำนึงถึงคุณภาพ โดยเฉพาะ (1) คุณภาพของนักท่องเที่ยว ที่ได้ประสบการณ์นันทนาการของนักท่องเที่ยวในด้านที่เป็นคุณ (2) คุณภาพของชุมชนที่จะนำพาไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน และ (3) คุณภาพของสิ่งแวดล้อมที่จะไม่เสื่อมโทรมลง
2. การท่องเที่ยวที่มีความต่อเนื่องระยะยาว และมีความสมดุลระหว่างรายได้ของชุมชนท้องถิ่น และความสุข หรือประสบการณ์อันดีที่นักท่องเที่ยวได้รับ

3. รูปแบบของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อาจจะเป็นรูปแบบได้ดังนี้ การท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass tourism) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (History tourism) การท่องเที่ยวด้านเกษตร (Agriculture tourism) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural tourism)

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation tourism)

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้โดยมีสาเหตุมาจากแนวโน้ม 2 ประการ คือแนวโน้มเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และความเปลี่ยนแปลงเรื่องอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Boo, 1991, p.15) โดยการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีสาเหตุจากแนวโน้มเรื่องการอนุรักษ์สืบเนื่องมาจากปัจจุบันประชากรโลกมีจำนวนที่เพิ่มมากขึ้น ปริมาณการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติเพื่อตอบสนองความต้องการของประชากรก็มีอัตราที่เพิ่มขึ้นตามไปด้วย ซึ่งส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อระบบนิเวศ จนทำให้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ในหลายประเทศทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาได้พยายามสนับสนุนเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยการรวมเอาประเด็นของการอนุรักษ์เข้ากับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยการใช้ประโยชน์พื้นที่อนุรักษ์ที่จัดตั้งขึ้นให้เป็นแหล่งพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมควบคู่ไปกับการสงวนรักษาระบบนิเวศตามธรรมชาติ โดยการส่งเสริมเรื่องการท่องเที่ยวในบริเวณพื้นที่อนุรักษ์ เช่น อุทยานแห่งชาติ ด้วยความเชื่อว่าการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนเป็นแรงผลักดันให้กลุ่มอนุรักษ์และประชาชนทั่วไปยอมรับโดยทั่วกันว่า การท่องเที่ยวที่มีการวางแผนที่ดีมีศักยภาพใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการอนุรักษ์อุทยานแห่งชาติและพื้นที่อนุรักษ์ประเภทอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี

ส่วนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีสาเหตุจากแนวโน้มเรื่องการท่องเที่ยวนั้นปรากฏค่อนข้างชัดเจนว่าในระยะ 7-8 ปีที่ผ่านมา มนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงวิธีการใช้เวลาว่างในการเดินทางท่องเที่ยวโดยมีแนวโน้มว่าต้องการท่องเที่ยวแบบผจญภัย เข้าไปมีส่วนร่วมและสัมผัสกับธรรมชาติอย่างแท้จริง นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังอยากที่จะศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่ไปเยือน ตั้งแต่เรื่องระบบนิเวศไปจนถึงชนิดพันธุ์พืชและ/หรือสัตว์ที่หายากหรือกำลังจะสูญพันธุ์ และประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ อาทิเช่น การสูญเสียทรัพยากรป่าไม้ การลักลอบล่าสัตว์ป่า ดังจะเห็นได้จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มสูงขึ้นตามอุทยานแห่งชาติประเภทอื่น ความเปลี่ยนแปลง

ดังกล่าวนี้มีสาเหตุสำคัญเกิดจากการตื่นตัวและให้ความสนใจเกี่ยวกับคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นปัญหาเกิดขึ้นในประเทศต่างๆทั่วโลก

สำหรับองค์กร ดี อีโคทัวริซึม โซไซตี้ (The Ecotourism Society, 1991) ซึ่งเป็นองค์กรภาคเอกชนที่มีบทบาทโดยตรงเกี่ยวกับการศึกษาวางแผน และเผยแพร่ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในช่วงแรกไว้ว่า เป็นการเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ธรรมชาติด้วยความระมัดระวัง ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายคุณค่าของระบบนิเวศ และในขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกิดประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่น

ซึ่งในเวลาต่อมาคำนิยามจาก ดี อีโคทัวริซึม โซไซตี้ (The Ecotourism Society) ก็ได้รับการปรับปรุงโดยเวสเทอร์น (Western) ให้สั้นและกะทัดรัด แต่มีความหมายสมบูรณ์มากขึ้นว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติ ซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนท้องถิ่นดีขึ้น (Singh, Timothy and Dowling, 2003, p.5) และจากนั้น เดอะ คอมมอนเวลท์ ดีพาร์ตเมนต์ ออฟทัวริซึม (The commonwealth Department of Tourism) ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า คือ การท่องเที่ยว ธรรมชาติที่ครอบคลุมถึงสาระด้านการศึกษา การเข้าใจธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และการจัดการเพื่อรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน คำว่า ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมยังครอบคลุมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น ส่วนคำว่าการศึกษาให้ยั่งยืนนั้นหมายถึง การบันลือประโยชน์ต่างๆ กลับสู่ชุมชนท้องถิ่นและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, ม.ป.ป.)

ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งให้เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรต่างๆ โดยเป็นการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทุกประเภท คือ ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม หรือคือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการไม่ทำลายระบบนิเวศวิทยา นอกจากนี้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ม.ป.ป.) ยังให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ว่า หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา ชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวที่เน้น “คุณค่าของสิ่งแวดล้อม” เน้นการไปในแหล่งธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ ซึ่งเน้นด้าน (1) การอนุรักษ์ (2) การเรียนรู้ธรรมชาติ (3) การเห็นคุณค่า และ (4) ชุมชนได้ประโยชน์

2. การท่องเที่ยวแบบชุมชนเป็นแกน (Community base eco-tourism) การจัดการต้องเอื้อประโยชน์ให้ชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะชุมชนที่เข้าไปจัดการเอง หรือชุมชนที่มีความพร้อม

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีความสำคัญในเรื่องการมีส่วนร่วม ชุมชนเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาชุมชน เครื่องมือการพัฒนา และชุมชนได้รับประโยชน์ที่มากกว่าเม็ดเงิน เช่น ความภาคภูมิใจ เน้นรายได้เป็นของชุมชน ฯลฯ ในส่วนของนักท่องเที่ยวได้ประโยชน์ เช่น ได้รับประสบการณ์ธรรมชาติ ได้รับบริการอย่างเหมาะสม เป็นต้น อนึ่งนอกจากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีรูปแบบการท่องเที่ยวลักษณะอื่นอีกด้วย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ม.ป.ป.) ได้เสนอแนวคิดเชิงนิเวศ (Ecotourism) ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่มุ่งให้เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวและของทรัพยากรต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบนิเวศของพื้นที่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation tourism) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่พัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable tourism) การท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ธรรมชาติมีความสำคัญ เนื่องจากภายใต้ความต้องการของประเทศในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์ และการสร้างเสริมระบบประชาธิปไตย ประกอบกับกระแสของโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะจากการประชุม “Earth Summit” ที่กรุงริโอ เดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2535 มีส่วนผลักดันให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐบาลกับภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องในการจัดตั้งระบบและกระบวนการเพื่อการประสานการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตั้งแต่ในระดับการตัดสินใจ และระบุแนวทางการปฏิบัติที่จำเป็นได้ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้านคือ (ตรศกดี นิภานันท์, 2546, หน้า 14)

1. กระแสความต้องการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่มีขอบเขตกว้างขวางไปทั่วโลก ทั้งในแง่การอนุรักษ์ในระดับท้องถิ่นจนถึงอนุรักษ์ ป้องกันและแก้ไขวิกฤตการณ์ของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพ

2. กระแสความต้องการของตลาดการท่องเที่ยว ในด้านการศึกษา เรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เป็นความต้องการที่มีมากขึ้นในหมู่นักท่องเที่ยว และในทุกส่วนของสังคมเพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องมีความรู้ และความตระหนักในการอนุรักษ์

สิ่งแวดล้อม กระแสนี้ จึงก่อให้เกิดความต้องการในการขยายและปรับทิศทางของตลาดธุรกิจท่องเที่ยวมากขึ้น

3. กระแสความต้องการพัฒนาคน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนขั้นพื้นฐาน อันจะเป็นหลักประกันที่จะให้การพัฒนาที่มีทิศทางที่ถูกต้อง มีการกระจายรายได้ที่เหมาะสม เป็นไปตามความต้องการของผู้อยู่ในพื้นที่มากขึ้น

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

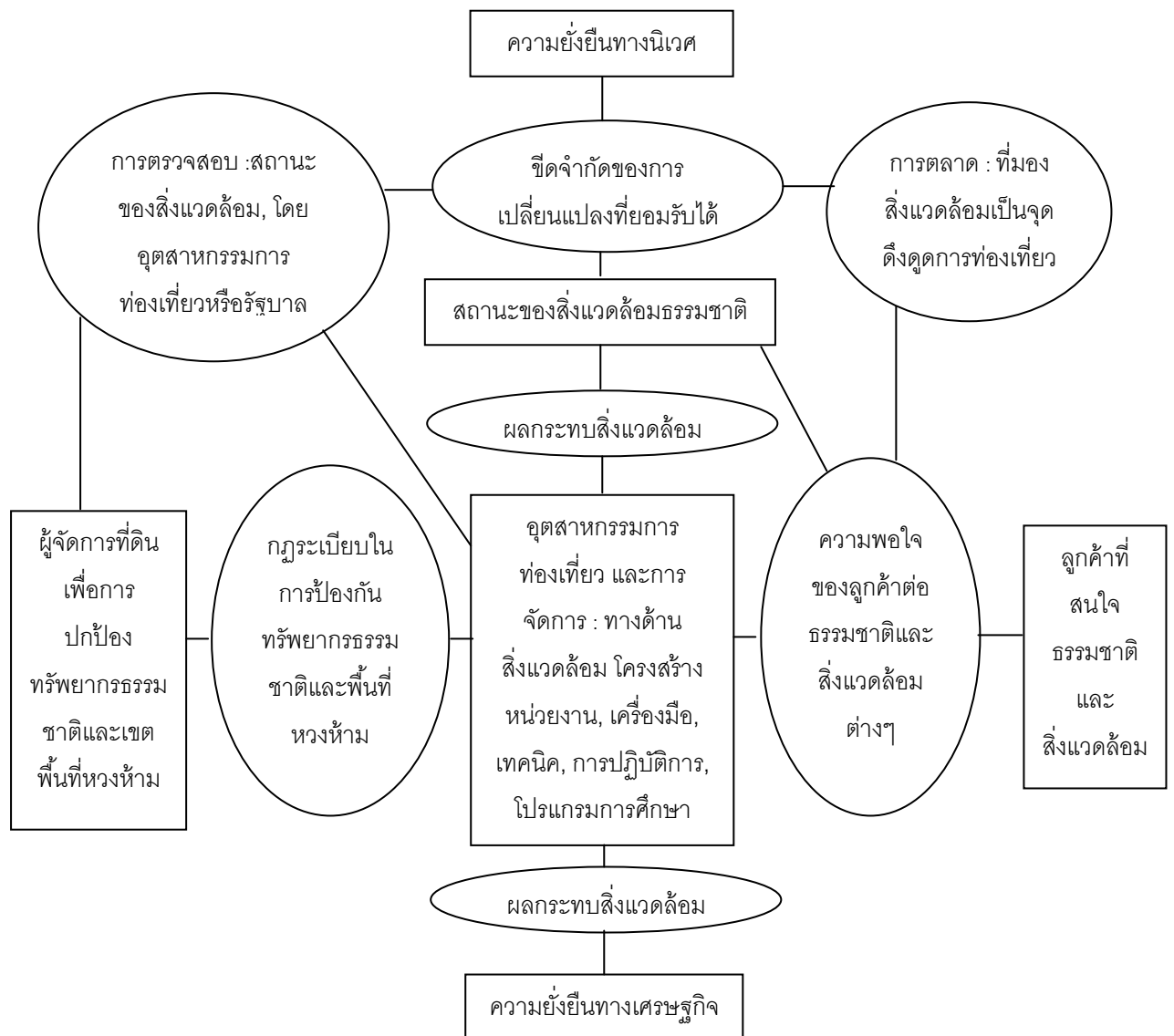
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ(Ecotourism) คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน (ตรศศักดิ์ นิภาพันธ์, 2546, หน้า 13)

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542, หน้า 5) ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในประเทศไทยไว้ว่า “ประเทศไทยมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับรากฐานของวิถีชีวิตของประชาชนเป็นหลักได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม การจัดการการท่องเที่ยวของประเทศแท้ที่จริงได้แบ่งรูปแบบในอดีตถึงปัจจุบันไว้ชัดเจน เป็นการท่องเที่ยวธรรมชาติและท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (รวมประวัติศาสตร์และโบราณคดี) ต่อมาในระยะหลังได้มีแนวทางที่ต้องการให้การท่องเที่ยวคำนึงถึงความต้องการในการอนุรักษ์หรือการรักษาวัฒนธรรมชุมชนให้มากขึ้น

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ได้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นเชิงรักษาระบบนิเวศโดยให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมที่จะปลูกจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศที่ยั่งยืนต่อไป

แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวกับนิเวศวิทยา

ราล์ฟ บัคลี (Buckley, 1994) ได้ให้นิยามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศออกมา 2 ลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างการท่องเที่ยวกับนิเวศวิทยา ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ความสัมพันธ์ของความยั่งยืนทางนิเวศ และความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ
 ที่มา: Buckley,R.C., 1994

ประเภทของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยใช้ทรัพยากรเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ดังนั้น รูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องทำการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมเอาไว้ด้วยในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อคงศักยภาพที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวเอาไว้ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ดังนั้นจึงได้มีการพัฒนารูปแบบ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นมา ซึ่งขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศครอบคลุมองค์ประกอบหลัก (Key elements) 4 ประการคือ

1. เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Nature-based) เป็นหลัก ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identical or Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่นั้นๆ
2. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable management) เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible travel) ที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม (No or Low impact)
3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษา (Education) ประสบการณ์ (Experience) ความประทับใจ (Appreciation) เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง
4. เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน (Involvement of Local Community or People Participation) เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น (Local benefit) โดยหมายถึงการกระจายรายได้ การยกระดับชีวิต และการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยว และในที่สุดแล้วท้องถิ่นสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ

หากการท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ตามลักษณะดังกล่าวข้างต้น จัดได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่งไปความสมบูรณ์จะลดน้อยลงจนอาจเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ

นอกจากนี้งานของ ตรศศักดิ์ นิภาพันธ์ (2546, หน้า 14) ได้แบ่งการท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ

1. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) ซึ่งครอบคลุมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Natural Tourism) การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Tourism) และการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์รักษาทรัพยากรให้คงไว้นานที่สุด ครอบคลุมทรัพยากรทุกประเภท เช่น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของมนุษย์
2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการศึกษาในแหล่งธรรมชาติ เพื่อการรักษาระบบนิเวศโดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นมากเป็นพิเศษ ทั้งนี้เป็น

ส่วนหนึ่งหรือบางส่วนของการทำงานที่เกี่ยวข้องในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญต่อระบบนิเวศของพื้นที่นั้นๆ

3. การท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม (Conventional Tourism) เป็นการทำงานที่มุ่งเน้นการนันทนาการ การพักผ่อนหย่อนใจ การทัศนศึกษา การประชุม สัมมนา การติดต่อทางธุรกิจที่เน้นความสำคัญในการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก

4. การท่องเที่ยวที่ขัดต่อศีลธรรม (Immorality Tourism) จริยธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

อดิภา ตรีชลานนท์ (2548, หน้า 21-22) ได้แบ่งการทำงานท่องเที่ยวเป็น 4 ประเภทเช่นกัน แต่มีความแตกต่างกัน คือ

1. การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ เป็นการทำงานเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกสนานความชื่นชมในแหล่งธรรมชาติเป็นหลักจัดเป็น “การท่องเที่ยวธรรมชาติ (natural tourism)”

2. การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นเสนอลักษณะทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์โบราณคดีและสถานที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของสังคม เป็นการทำงานในเชิงการให้ความรู้และความภาคภูมิใจ จัดเป็น “การท่องเที่ยววัฒนธรรม (cultural tourism)”

3. การท่องเที่ยวที่สนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและความพึงพอใจในการพักผ่อนสนุกสนาน รื่นเริง บันเทิงใจ ที่มุ่งเน้นการได้รับบริการที่เหมาะสม จัดเป็น “การท่องเที่ยวแบบบันเทิงและการกีฬา (sport and entertainment tourism)”

4. การท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อการประชุมสัมมนา การติดต่อทางธุรกิจ ซึ่งอาจมีหรือไม่มีการศึกษาดูงานและการทัศนศึกษารวมอยู่ด้วยก็ได้ ถูกจัดให้เป็นการท่องเที่ยวประเภทหนึ่ง เรียกว่า “การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและสัมมนา (business and convention tourism)”

การพัฒนาการท่องเที่ยว

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542, หน้า 7) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ การดำเนินงานที่จะให้การท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางที่จะก่อให้เกิดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว รักษาทรัพยากรให้คงความดึงดูดใจ และพัฒนาให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อาจแบ่งได้เป็น การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาบริการการท่องเที่ยว และการส่งเสริมการท่องเที่ยว

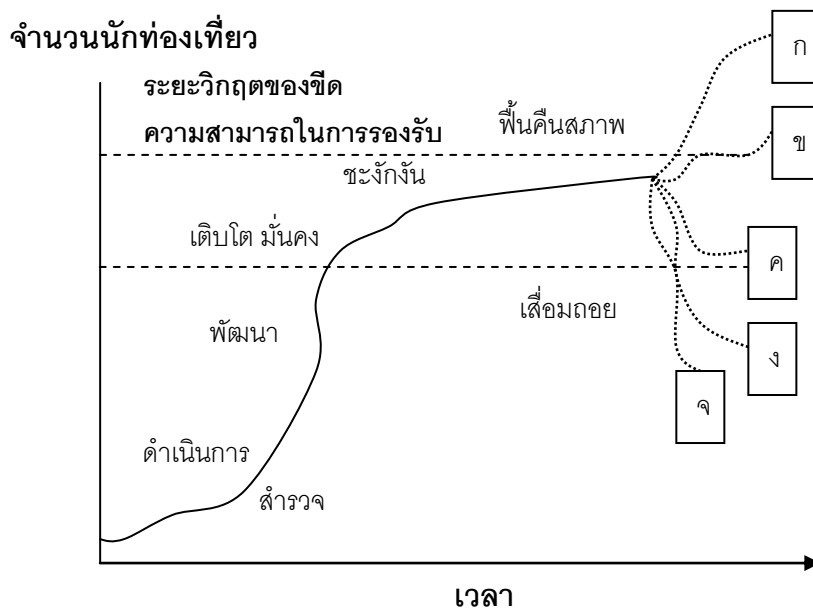
การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยทั่วไปในประเทศไทย ได้กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ช่วยแก้ไขการขาดดุลการชำระเงิน
2. ให้การท่องเที่ยวเป็นฐานทางเศรษฐกิจในส่วนภูมิภาค ที่จะกระตุ้นให้เกิดการลงทุนในอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมที่ต่อเนื่อง เป็นแหล่งสร้างงาน กระจายรายได้ และความเจริญไปสู่ส่วนภูมิภาค
3. เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี โบราณสถานทางประวัติศาสตร์ อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาด้านสังคม

การดำเนินงานการพัฒนาการท่องเที่ยว มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการชักจูง แนะนำ และควบคุมพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ให้ประสานกลมกลืนกัน หากในแหล่งท่องเที่ยวใด การพัฒนาขาดความสมดุลระหว่างองค์ประกอบทั้งสองส่วนแล้ว ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อการท่องเที่ยวได้

การพัฒนาการท่องเที่ยว อาจดำเนินการโดยอิสระแบบแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แบบมีแผนเฉพาะตัว และแบบมีแผนผสมผสานเชื่อมโยงกันในระดับที่กว้างขึ้นก็ได้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับขนาดและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ปริมาณและรูปแบบการท่องเที่ยว ลักษณะขององค์กรที่รับผิดชอบและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อระบบสังคม สิ่งสำคัญที่จะประกันความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ การประสานสอดคล้องกันในองค์ประกอบของการท่องเที่ยว ความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ และการกระจายตัวหรือการรวมตัวของผลประโยชน์จากการพัฒนา

นอกจากนี้ยังมีแนวความคิดของบัตเลอร์ (Butler, 2004) เป็นผู้เสนอขึ้นมา โดยมีการระบุว่าแหล่งท่องเที่ยวนั้นจะประสบกับวงจรวิวัฒนาการ 6 ขั้นตอน คือ สำรวจ (Exploration) ดำเนินการ (Involvement) พัฒนา (Development) เติบโตมั่นคง (Consolidation) ชะงักงัน (Stagnation) และท้ายที่สุด คือเสื่อมโทรม/เสื่อมถอย (Decline) หรือไม่ก็ฟื้นคืนสภาพ (Rejuvenation) ดังภาพที่ 3 ต่อไปนี้

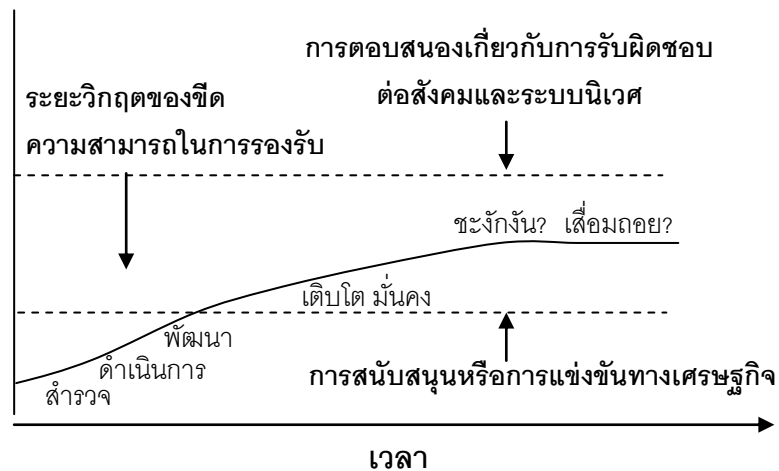

ภาพที่ 3 วงจรการพัฒนาของแหล่งท่องเที่ยว
ที่มา : Butler, 2004

ซึ่งต่อมาโมเดลพื้นฐานของบัตเลอร์ (Butler) นี้ถูกประยุกต์ขึ้นใหม่เพื่อให้รับกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งกล่าวไว้ในงานเขียนเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: ข้อแนะนำ” (Ecotourism : An Introduction) ของเดวิด เอ.เฟนเนล (Fennell, 2008, p.77-98) ซึ่งโมเดลนี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่จะต้องประสบกับวงจรวิวัฒนาการ 6 ขั้นตอน เช่นเดียวกับโมเดลของบัตเลอร์ (Butler) แต่จะแตกต่างกันตรงที่ว่า ในขั้นตอนของการเจริญเติบโตและมั่นคงนั้น ยังมีการสนับสนุนหรือการแข่งขันทางเศรษฐกิจมากขึ้นเท่าไร การตอบสนองเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมและระบบนิเวศที่จะทำให้เกิดความมั่นคงของทรัพยากรพื้นฐานยิ่งเข้ามาเพื่อต้องการที่จะรักษาระดับการพัฒนาให้อยู่ในขอบเขตวิกฤตความสามารถที่จะรองรับได้ดังภาพที่ 4 ซึ่งอาจจะส่งผลทำให้เกิดภาวะการชะงักงัน และอาจทำให้แหล่งท่องเที่ยวเข้าสู่วงจรแห่งความเสื่อมความนิยม หรือคงระดับการพัฒนาอยู่ในขอบเขตวิกฤตความสามารถที่จะรองรับได้ก็ได้

โมเดลเกี่ยวกับวงจรการพัฒนาของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้จะถูกนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวความคิดของขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อที่จะศึกษาว่าพัฒนาการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ศึกษานั้นอยู่ในขั้นตอนใด และยังคงอยู่ในขอบเขตวิกฤตความสามารถที่จะรองรับได้หรือไม่

จำนวนนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 4 วงจรการพัฒนาของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ที่มา : David A.Fennell, 1999

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม(Cultural based Tourism)

“การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ: 2540) ชาญวิทย์ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ว่าคือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่น และย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสรรพสิ่งในโลกที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ส่วนชนัญวงศ์วิภาค (2547) ได้ให้ความหมายของ “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ไว้ว่า เป็นการเดินทางท่องเที่ยวชื่นชม และศึกษาวัฒนธรรมประเพณีที่มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวนั้นบนพื้นฐานของการมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่น การเที่ยวชมประเพณีในราชสำนัก(ประเพณีหลวง) หรือประเพณีพื้นบ้าน และการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในหมู่บ้าน เช่น หมู่บ้านท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ที่มีการเลี้ยงช้างเป็นเอกลักษณ์ หมู่บ้านทุ่งหลวง จังหวัดสุโขทัย ที่มีการปั้นเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพหลัก และหมู่บ้านบ่อสร้าง จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีการทำร่วมเป็นสินค้าประจำท้องถิ่น ซึ่งวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว (Goeldner and Ritchie, 2009, p.6-9) โดยสรุปคือ เพื่อที่จะสร้างความคุ้นเคยกับประชาชนในท้องถิ่นอื่นๆ หรือประเทศอื่นๆ เพื่อที่จะเข้าใจและซาบซึ้งต่อวัฒนธรรมของประชาชนเหล่านั้น ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงเป็นการก่อให้เกิดความรู้ และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งมีความสำคัญ

อย่างยิ่งต่อการสร้างความเข้าใจของคนทั้งโลกเข้าด้วยกัน อันจะนำไปสู่สันติสุขในการอยู่ร่วมกัน ทั้งปัจจุบันและอนาคต

ดังนั้นสิ่งสำคัญประการแรกของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมคือ “การศึกษา” เช่น เมื่อจะไปเที่ยวนครวัด เราจำเป็นต้องศึกษาทั้งประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติ วัฒนธรรมความคิด ความเชื่อของผู้คนในอดีต ซึ่งจะทำให้เราทราบถึงแรงบันดาลใจในการสร้างสถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่เช่นนั้นได้ นอกจากนี้การเรียนรู้สิ่งที่เป็นวิถีชีวิตปัจจุบัน ทั้งภาษา วัฒนธรรม อาหาร ความเป็นอยู่ของประชาชนชาวกำพูชาที่เราจะไปเยือนก็เป็นเรื่องจำเป็นเช่นกัน นอกจากนี้แล้ว ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2540) ยังได้ให้แนวคิดในการจัดทำแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมว่า ประการแรก ต้องเปลี่ยนการท่องเที่ยว (Tourism) เป็นการเดินทาง (Travel) ให้คนกลุ่มเล็กๆ สร้าง ภูมิปัญญาของกลุ่ม ไปศึกษา ไปดู ตามความสนใจของตนเอง เป็นการเดินทางไปรู้จัก การเดินทาง ต้องเป็นโลกส่วนตัว ไปอย่างเกรงใจ ไปอย่างเคารพต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นและ ชุมชน มีความสุขจากการเดินทางเป็นเป้าหมาย ไม่ใช่การไปบุกรุกพิธีกรรม ความเชื่อของชาวบ้าน ไปซื้อทุกอย่างที่วางหน้า ขณะที่ประการที่สอง ต้องให้การศึกษา โดยเฉพาะกับเด็กๆ ให้เรียนรู้และ เข้าใจการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพราะในโลกปัจจุบันนี้เราไม่มีทางเลือกให้นักท่องเที่ยวไปได้ เพราะโลกมันเล็กและเปิดกว้างมากขึ้น การเดินทางสะดวกและผู้คนนิยมเดินทางกันมาก โดยเฉพาะในประเทศไทย นักท่องเที่ยวจะเป็นคนในเอเชียด้วยกันมากขึ้น เราจึงควรให้การศึกษา แก่เด็กๆ และเยาวชนว่า เขาจะเผชิญกับสถานการณ์เช่นนี้ได้อย่างไรจะได้ประโยชน์ และเกิดการ เรียนรู้ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันได้อย่างไร โดยหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาการท่องเที่ยว ควรมี หลักสูตรที่สร้างภูมิคุ้มกัน ไม่ให้มีการเสพยาขายที่ไม่เคารพผู้อื่น และต้องเร่งสร้างบุคลากรด้าน การท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ รู้เรื่องวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ไม่ใช่รู้ภาษาอย่างเดียว มัคคุเทศก์ ต้องเป็นผู้มีความรู้ เป็นวิทยากร ไม่ใช่คนรับใช้ของนักท่องเที่ยวที่ต้องบริการทุกอย่าง นอกจากนี้ใน ประการที่สาม เราต้องเรียนรู้ที่จะเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน ของชุมชนอื่น รวมทั้งเคารพใน วัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คนของเราเองด้วย เราต้องมีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้มาเยือนจะละเมิดมิได้ เพราะหากเราไม่เคารพวัฒนธรรมของเรา นักท่องเที่ยวชาติอื่นก็ไม่เคารพเช่นกัน

กล่าวโดยสรุปคือ พื้นฐานแต่เริ่มแรกของการท่องเที่ยวนั้น มาจากการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ดังที่เราจะสังเกตได้จากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวต่างชาติเวลาที่ไปเที่ยวยังประเทศต่างๆ นักท่องเที่ยวเหล่านี้มักจะเข้าไปเยี่ยมชมยังพิพิธภัณฑสถานของประเทศนั้นๆ เพื่อทราบเรื่องราวความ เป็นมาของบ้านเมืองนั้นเปรียบเทียบกับความรู้เดิมของเขา หรือเปรียบเทียบกับประเทศที่พวกเขา อยู่ อันจะทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลต่อเนื่องทำให้เกิดการ

เคารพซึ่งกันและกัน และเคารพในสถานที่ที่ไปเยือนนั้นด้วย ดังนั้น การจะทำให้เกิดการพัฒนาทางการท่องเที่ยวจึงต้องประกอบด้วยปัจจัยหลายอย่างด้วยกัน คือ ผู้มาเยือน/นักท่องเที่ยวต้องมีความสนใจที่จะศึกษา เรียนรู้ เข้าใจและเคารพในสิ่งที่ตนไปเยือน ส่วนทางด้านเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวก็ต้องมีความเต็มใจที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้มาเยือน ตลอดทั้งต้องมีการสื่อสารในสิ่งที่ถูกต้องเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีร่วมกัน และความท้าทายในโลกปัจจุบันก็คือ ทำอย่างไรให้คงความเป็นเอกลักษณ์ในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนไว้ ในขณะที่เดียวกันก็ยอมรับในความเป็นสากลหรือวัฒนธรรมใหม่ที่ไหลบ่าเข้ามาในกระแสสังคมปัจจุบันด้วย ซึ่งการคงความเป็นเอกลักษณ์ท่ามกลางกระแสของการไหลบ่าทางวัฒนธรรมนั้น เป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้ท้องถิ่นจะเก็บรักษาคุณค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจอันเกิดจากการท่องเที่ยวไว้ได้นั่นเอง

2. แนวคิดเกี่ยวกับ “มรดกโลก”

กำเนิดของ “มรดกโลก” มาจากแนวความคิดที่ว่า สถานที่ หรือสิ่งใดก็ตามที่มีคุณค่า จนอาจเรียกได้ว่าเป็น “มรดก” ที่ล้ำค่าที่มนุษย์ได้รับจากอดีต ได้ใช้และภาคภูมิใจในปัจจุบันนั้น ถือเป็นพันธกรณีที่จะต้องดูแลรักษา เพื่อมอบให้เป็นมรดกอันล้ำค่าแก่มวลมนุษยชาติในอนาคต และมรดกไม่ว่าจะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมหรือทางธรรมชาติ ถ้ามีความโดดเด่นเป็นเลิศในระดับสากล และได้รับการยอมรับให้เป็นแหล่ง “มรดกโลก” แล้ว ไม่ว่าจะอยู่ที่ตั้งอยู่ในขอบเขตดินแดนของประเทศใด ถือได้ว่าเป็นมรดกของมนุษยชาติทั้งปวงในโลก

2.1 ความหมายของ “มรดกโลก” (The World Heritage)

มรดกโลก (ภาษาอังกฤษ: World Heritage Site ภาษาฝรั่งเศส: Patrimoine Mondial) คือ สถานที่ อันได้แก่ ป่าไม้ ภูเขา ทะเลสาบ ทะเลทราย อนุสาวรีย์ สิ่งก่อสร้างต่างๆ รวมไปถึงเมือง ซึ่งคัดเลือกโดยองค์การยูเนสโกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เพื่อเป็นการบ่งบอกถึงคุณค่าของสิ่งที่มีมนุษยชาติหรือธรรมชาติได้สร้างขึ้นมา และควรที่จะปกป้องสิ่งเหล่านั้นได้อย่างไร เพื่อให้ได้ตกทอดไปถึงอนาคต (ศูนย์ข้อมูลมรดกโลก, 2554) สำหรับการให้ความหมายของมรดกโลกนี้มีหลายหน่วยงานและมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ แต่ในที่นี้คณะวิจัยขอเลือกใช้ความหมายจากมูลนิธิสืบ นาคะเสถียร (2534) ซึ่งได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ “มรดกโลก หมายถึง สถานที่ซึ่งมีคุณค่าสูงส่งอันประมาณค่ามิได้ และจะหาสถานที่อื่นใดมาแทนที่ก็ไม่ได้ คุณค่าอันยิ่งยวดนี้มีได้เป็นเพียงของชนชาติใดชาติหนึ่ง แต่เป็นของมนุษยชาติทั้งปวง ความเสื่อมสูญของแหล่งมรดกโลกแห่งใดก็

ตาม เท่ากับความยากจนเสื่อมโทรมของประชาชนทั่วโลก แหล่งมรดกโลกจึงเป็นสถานที่ที่ต้องได้รับการปกป้องดูแลเป็นพิเศษเพื่อต่อต้านกับภัยทุกประการที่จะมาคุกคาม”

2.2 ความเป็นมาของมรดกโลก

ในการประชุมสมัชชาสามัญ ครั้งที่ 17 ขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือที่เรียกกันว่า องค์การยูเนสโก (UNESCO) เมื่อเดือนพฤศจิกายน ปี พ.ศ. 2515 ณ กรุงปารีส ได้มีมติยอมรับอนุสัญญาว่าด้วยการป้องกันมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลกขึ้นเป็นครั้งแรก

มรดกโลกแรกเริ่มนั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) และมรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) ต่อมาในภายหลังก็มีมรดกโลกที่เป็นแบบผสมทั้งทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ซึ่งในอนุสัญญาฯ ได้ให้คำนิยามของมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติไว้ดังนี้ (สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา , 2552)

มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง อนุสรณ์ (Monuments) ไม่ว่าจะเป็งานทางด้านผลงานทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือแหล่งโบราณคดีทางธรรมชาติ เช่น ถ้ำ (ศูนย์ข้อมูลมรดกโลก, 2554) หรือกลุ่มสถานที่ก่อสร้าง (Groups of building) ที่แยกหรือเชื่อมต่อกันที่มีความเป็นเอกลักษณ์ หรือแหล่งสถานที่สำคัญที่อาจเป็นผลงานจากฝีมือมนุษย์หรือเป็นผลงานร่วมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ (สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา , 2552) รวมทั้งพื้นที่ (Sites) หรือสถานที่ซึ่งเป็นโบราณสถาน ที่เป็นแหล่งโบราณคดี ซึ่งสถานที่เหล่านี้มีคุณค่าล้ำเลิศในทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ สุนทรียภาพ (Aesthetic) ชาติพันธุ์วิทยา (Ethnological) มานุษยวิทยา (Anthropological) (ศูนย์ข้อมูลมรดกโลก, 2554)

นอกจากนี้ ฟิลเดนและโจกิลท์ (Feilden and Jokileht, 1998:11 อ้างถึงในวิวัฒน์ สีหนาท ,2546) ได้ให้ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมว่า มรดกทางวัฒนธรรมนั้นมีหลากหลายประเภท มิได้เป็นเพียงโบราณสถาน, อาคาร, พื้นที่ประวัติศาสตร์และสวนเท่านั้น แต่หมายรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นทั้งหมดรวมทั้งระบบนิเวศ เป็นเครื่องหมายแสดงกิจกรรมและความสำเร็จของมนุษย์ในอดีต และเป็นหนึ่งในทรัพยากรที่ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ที่สำคัญของโลก

จะเห็นได้ว่า ในช่วงแรกนั้นการให้ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่แล้ว จะประกอบด้วยสิ่งสร้างสรรค์ของคนในอดีตที่เป็นรูปแบบที่จับต้องได้ (Tangible) เช่น ศิลปกรรม

สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้าง แต่ในภายหลังได้มีการรวมมรดกที่มีลักษณะเป็นนามธรรม (Intangible) เข้าไว้ด้วย เช่น ภาษา ศิลปกรรม จริยธรรม สุนทรียศาสตร์ ตลอดจนอาหารการกิน การแต่งกาย ศาสนา และความเชื่อ ฯลฯ

มรดกทางธรรมชาติ หมายถึง สภาพธรรมชาติที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพ อันประกอบด้วย ภูมิทัศน์ฐานทางกายภาพ – ชีวภาพ (ศูนย์ข้อมูลมรดกโลก ยูเนสโก, 2554) ซึ่งมีคุณค่าเด่นชัดในด้านความงาม หรือด้านวิทยาศาสตร์ หรือสถานที่ซึ่งมีสภาพทางธรณีวิทยาและภูมิประเทศที่ได้รับการวิเคราะห์แล้วว่าเป็นถิ่นที่อยู่ของพันธุ์พืชและสัตว์ซึ่งถูกคุกคามและมีคุณค่าในทางวิทยาศาสตร์สมควรแก่การอนุรักษ์ หรือแหล่งธรรมชาติอันทรงคุณค่าล้ำเลิศในทางวิทยาศาสตร์ การอนุรักษ์ หรือความงามตามธรรมชาติ (สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2552)

และการประชุมสมัยสามัญในครั้งนี่ของ องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ศูนย์ข้อมูลมรดกโลก ยูเนสโก, 2554) นั้น ที่ประชุมได้จัดประเภทของอนุสรณ์สถานเอาไว้ 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

- กลุ่มที่ 1 ซากอารยธรรม (Dead Monuments) คือ สถานภาพของโบราณสถาน นั้น มีลักษณะเป็นซากหลักฐานทางอารยธรรมในอดีต มากกว่าจะใช้สอยได้ในปัจจุบัน
- กลุ่มที่ 2 อนุสรณ์ที่ยังใช้ประโยชน์ (Living Monuments) คืออนุสรณ์สถานที่ยังคงใช้ประโยชน์ทางการใช้สอยสืบทอดประเพณีทางศิลปะ และมีการตกแต่งเสริมความมั่นคงตามลักษณะของสถาปัตยกรรมนั้นๆ

ในปัจจุบัน มีมรดกโลกทั้งหมด 830 แห่ง ใน 138 ประเทศทั่วโลก ซึ่งแบ่งเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม 679 แห่ง มรดกโลกทางธรรมชาติ 174 แห่ง และอีก 25 แห่งเป็นแบบผสมทั้งสองประเภท โดยมีการแบ่งออกเป็น 5 พื้นที่ ได้แก่ แอฟริกา อาหรับ เอเชียแปซิฟิก ยุโรป - อเมริกาเหนือ และ อเมริกาใต้ – แคริบเบียน อาทิ หอคอยลอนดอนของประเทศอังกฤษ พีรามิดของประเทศอียิปต์ เกรต แบร์ริเออร์ รีฟ (Great Barrier Reef) ของประเทศออสเตรเลีย กำแพงเมืองจีน และพระราชวังของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ถ้ำอะซันตาและโบราณสถานคัจจราโฮ (Khajuraho) ของประเทศอินเดีย เป็นต้น สำหรับประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 และได้ตั้ง “คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก” ขึ้น เพื่อให้การดำเนินงานตามอนุสัญญาฯ บรรลุวัตถุประสงค์อย่างแท้จริง (ยูเนสโก, 2552)

มรดกโลกทางวัฒนธรรมในส่วนที่เป็นมรดกที่จับต้องไม่ได้นั้น ทางองค์การวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ก็ได้ให้ความสำคัญด้วยเช่นกัน จึงได้เกิดแนวคิดในการขึ้นทะเบียนมรดกโลกทางด้าน “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (cultural landscape)” ขึ้นมา

ฟีลเดนและโจกิลท์ (Feilden and Jokileht, 1998:8 อ้างถึงใน วิวรรณ สีหนาท, 2546) ได้กล่าวถึง “ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม” ว่า เป็นงานของมนุษย์หรืองานที่ร่วมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ และพื้นที่ทางโบราณคดีซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์, สุนทรียศาสตร์, ชาติพันธุ์วิทยา หรือมานุษยวิทยา และฟีลเดน ยังกล่าวเพิ่มเติมอีก ดังนี้

“พื้นที่ประวัติศาสตร์ และสิ่งแวดล้อม เกิดจากการหล่อหลอมองค์ประกอบหลายๆอย่าง ซึ่งรวมถึงกิจกรรมของมนุษย์ที่มีความสำคัญเท่ากับตัวอาคาร รวมทั้งองค์ประกอบทางที่ว่าง และสิ่งแวดล้อมโดยรอบ สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญในการสัมพันธ์กับองค์ประกอบทั้งหมด ซึ่งไม่ควรจะละเลย พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ทั้งหมด ไม่ควรพิจารณาเพียงความสัมพันธ์กับงานสถาปัตยกรรม ควรจะรวมเอาคุณค่าของมนุษย์ที่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและเศรษฐกิจด้วย”

จากการประชุมที่จัดขึ้นในโรม โดย อีครอม (International Center for the Study of the Preservation and the Restoration of Cultural Property: ICCROM) และไอโคโมส (International Council on Monuments and Sites: ICOMOS) ภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานมรดกทางวัฒนธรรมของยูเนสโก (Cultural Heritage Division of UNESCO) ในเดือนเมษายนปี 1983 ได้กำหนดลักษณะของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่สามารถรับการเสนอชื่อเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ดังนี้ (ยูเนสโก, 2552)

1. เป็นการออกแบบภูมิทัศน์ (Landscape Design) ที่สร้างขึ้นโดยความตั้งใจของมนุษย์ เช่นสวน(Park land)
2. เป็นภูมิทัศน์ (Landscape) ที่เป็นผลมาจากสังคม, เศรษฐกิจ, และความเลื่อมใสในศาสนา รวมถึงซากสัตว์โบราณ (Fossil Landscape)
3. เป็นภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape) จากความเลื่อมใสในศาสนา, ศิลปะ, หรือกลุ่มวัฒนธรรม หรือองค์ประกอบทางธรรมชาติเป็นผลจากการเจริญเติบโต มีบูรณะภาพทางประวัติศาสตร์ (Historical Integrity) ซึ่งหมายถึงความสมบูรณ์ทางวัสดุ และสภาพที่ไม่มีข้อบกพร่องของวัสดุ หรือที่ตั้ง ซึ่งเป็นผลจากการเติบโตและการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

2.3 ตราสัญลักษณ์ของมรดกโลก

ตราสัญลักษณ์ของ “มรดกโลก” นั้น เป็นรูปสี่เหลี่ยมและมีวงกลมล้อมรอบ โดยสัญลักษณ์รูปสี่เหลี่ยม หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ในขณะที่สัญลักษณ์วงกลม หมายถึง สิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้น หรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

2.4 อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ

องค์การยูเนสโกได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง เรียกว่า “คณะกรรมการมรดกโลก” (World Heritage Committee) เพื่อทำหน้าที่ในการพิจารณาสมบัติทางวัฒนธรรมและสมบัติทางธรรมชาติที่เสนอมาจากประเทศภาคีให้เข้ามาอยู่ในการ คุ้มครองภายใต้อนุสัญญาฯ โดยแบ่งการขึ้นบัญชีหรือทะเบียนเป็น 2 ประเภท คือ บัญชีมรดกโลก (World Heritage List) และบัญชีมรดกโลกที่อยู่ในอันตราย (List of World Heritage in Danger) คณะกรรมการฯ ยังมีหน้าที่พิจารณาให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศภาคีในการพิทักษ์รักษาแหล่งมรดกโลกที่ตั้งอยู่ในประเทศนั้นๆ โดยใช้งบประมาณจาก ‘กองทุนมรดกโลก’ (World Heritage Fund) ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

2.5 วัตถุประสงค์ของอนุสัญญามรดกโลก

วัตถุประสงค์สำคัญของอนุสัญญาฯ คือ การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศในการคุ้มครองและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติให้ดำรงคุณค่าความโดดเด่นเป็นมรดกของมนุษยชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคตตลอดไป กล่าวคือ รัฐภาคีในอนุสัญญาฯ ต้องยอมรับในเบื้องต้นว่ามีหน้าที่รับผิดชอบในการศึกษาวิเคราะห์ วิจัย เพื่อการคุ้มครอง ป้องกันและการสงวนรักษาแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติในประเทศของตน รัฐภาคีต้องยอมรับว่าจะดำเนินการต่างๆ ดังกล่าวโดยทรัพยากรในประเทศของตน หรือบางครั้งอาจได้รับความช่วยเหลือจากนานาชาติ เพื่อให้แหล่งมรดกโลกได้รับการปกป้องคุ้มครองอย่างเหมาะสมและดีที่สุด

2.6 บัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก : ขั้นตอนและวิธีการพิจารณา

อนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก ได้กำหนดไว้ว่า การนำเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติเพื่อให้บรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก จะกระทำได้โดยรัฐบาลแห่งประเทศภาคีสมาชิกในอนุสัญญาฯ ผู้มีอำนาจอธิปไตยเหนือแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาตินั้นๆ เท่านั้น ประเทศภาคีสมาชิกอื่นๆ หรือประเทศที่มีใช้ภาคี รวมทั้งหน่วยงานหรือองค์กรอื่นๆ ไม่อาจเป็นผู้นำเสนอได้ คณะกรรมการมรดกโลก ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนจากประเทศภาคีสมาชิกต่างๆ เป็นผู้พิจารณาตัดสินว่าแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติที่ถูกนำเสนอแหล่งใดสมควรได้รับการบรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก โดยที่ประเทศภาคีสมาชิกผู้นำเสนอไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพิจารณานี้แต่ประการใด

2.7 คณะกรรมการมรดกโลก

ปัจจุบัน คณะกรรมการมรดกโลกประกอบด้วยกรรมการจาก 21 ประเทศ ที่ได้รับการคัดเลือกจากประเทศภาคี 112 ประเทศ โดยที่ประเทศซึ่งได้รับเลือกเป็นกรรมการจะมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 6 ปี สำหรับกองทุนมรดกโลก ได้รับเงินจากค่าสมาชิกของประเทศภาคี เงินบริจาคทั้งจากหน่วยงานเอกชนหรือส่วนบุคคล เงินดอกเบี้ยของกองทุน และการรณรงค์เสาะแสวงหาเงินทุนด้วยวิธีอื่นๆ

นอกจากนี้ คณะกรรมการมรดกโลก ยังมีคณะทำงานอีกชุดหนึ่งทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาคอยกลั่นกรองและคัดเลือกแหล่งมรดกโลกก่อนที่จะเข้าสู่การประชุมพิจารณา ของคณะกรรมการมรดกโลก ซึ่งจะประชุมเป็นประจำในเดือนธันวาคมของทุกปี คณะทำงานชุดนี้มีชื่อว่า "Bureau" หรือ คณะกรรมการกลางของคณะกรรมการมรดกโลก ประเทศไทยได้รับเลือกเป็นคณะกรรมการมรดกโลกจากการประชุมสมัชชาประเทศภาคีอนุสัญญาครั้งที่ 7 เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2532 ณ องค์การยูเนสโก ประเทศฝรั่งเศส และในเดือนธันวาคมถัดมา ศ.ดร.อดุล วิเชียรเจริญ (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2554) ผู้แทนจากประเทศไทย (ประธานคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก) ก็ได้รับเลือกเป็นรองประธานคณะกรรมการกลางฯ

ประเทศไทยได้เสนอชื่อและจัดทำรายละเอียดข้อมูลของแหล่งทางวัฒนธรรม และทางธรรมชาติ เพื่อขึ้นบัญชีในบัญชีมรดกโลกเสนอต่อคณะกรรมการมรดกโลกเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2533 รวม 6 แห่ง คือ แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-

กำแพงเพชร อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติ
ตะรุเตา และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง-ทุ่งใหญ่นเรศวร โดย

คณะกรรมการมรดกโลก ได้จัดส่งผู้เชี่ยวชาญเดินทางมาตรวจสอบข้อเท็จจริงของแหล่ง
วัฒนธรรมและธรรมชาติทั้ง 6 แห่ง แต่ได้รับคัดเลือกให้ขึ้นทะเบียนมรดกโลก 5 แห่งด้วยกัน ได้แก่
แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร อุทยาน
ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง-
ทุ่งใหญ่นเรศวร

2.8 เกณฑ์การพิจารณามรดกโลก

สมบัติทางวัฒนธรรมหรือทางธรรมชาติที่ประเทศภาคีต่างๆ เสนอต่อคณะกรรมการมรดก
โลกจะได้รับการยอมรับให้อยู่ในบัญชีมรดกโลก ก็ต่อเมื่อมีคุณสมบัติอย่างน้อยข้อใดข้อหนึ่งใน
เกณฑ์พิจารณาที่คณะกรรมการมรดกโลกได้ตั้งไว้

2.9 เกณฑ์มาตรฐานของมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ

มรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ที่ได้รับการประเมินคุณค่าให้เป็นแหล่งมรดกโลก
ต้องมีคุณสมบัติเป็นมรดกทางวัฒนธรรมหรือทางธรรมชาติ ที่มีคุณค่าโดดเด่นตามหลักเกณฑ์ที่ได้
กำหนดไว้ใน “แนวทางการปฏิบัติตามอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก” ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้
(มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2552)

มรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์มาตรฐานของมรดกโลก จะได้รับการ
พิจารณาให้อยู่ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมได้ ในกรณีที่มีลักษณะโดดเด่นตาม
หลักเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อ ดังต่อไปนี้

1. เป็นตัวแทนที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ด้านศิลปกรรม หรือตัวแทนของ
ความงาม และเป็นผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาดยิ่ง หรือ
2. เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลยิ่งในการผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบ
ทางสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวนและภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนาศิลปกรรม
ที่เกี่ยวข้อง หรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งการพัฒนาเหล่านั้นเกิดขึ้นในช่วงเวลาใด
เวลาหนึ่ง หรือบนพื้นที่หนึ่งพื้นที่ใดของโลก หรือ

3. เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ที่หาได้ยากยิ่ง หรือเป็นพยานหลักฐานแสดงขนบธรรมเนียมประเพณี หรืออารยธรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่หรืออาจสูญหายไปแล้ว หรือ
4. เป็นตัวอย่างของลักษณะโดยทั่วไปของสิ่งก่อสร้างอันเป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี หรือ อุตสาหกรรม หรือ
5. เป็นตัวอย่างของลักษณะอันเด่นชัด หรือของขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง หรือการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ที่มีความเปราะบางด้วยตัวมันเอง หรือเสื่อมสลายได้ง่าย เพราะผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่สามารถกลับคืนดังเดิมได้ หรือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ หรือ
6. มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ หรือบุคคลที่มีความสำคัญ หรือความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์

มรดกทางธรรมชาติที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์มาตรฐานของมรดกโลก จะได้รับการพิจารณาให้อยู่ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติได้ ในกรณีที่มีลักษณะโดดเด่นตามหลักเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อ ดังต่อไปนี้

1. เป็นตัวอย่างเด่นชัดในการเป็นตัวแทนของวิวัฒนาการสำคัญๆ ในอดีตของโลก รวมทั้งแหล่งที่เป็นตัวแทนของยุคสำคัญๆ ในอดีต เช่น ยุคของสัตว์เลื้อยคลาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาการความหลากหลายทางธรรมชาติบนพื้นโลก หรือยุคน้ำแข็ง ซึ่งมนุษย์ดึกดำบรรพ์และสิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก หรือ
2. เป็นตัวอย่างเด่นชัดในการเป็นตัวแทนของขบวนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางธรณีวิทยา หรือวิวัฒนาการทางชีวภาพ และปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่กำลังเกิดอยู่ ลักษณะนี้แตกต่างจากหลักเกณฑ์ในข้อ 1. กล่าวคือจะเน้นขบวนการที่กำลังเป็นอยู่ของชุมชน พืชและสัตว์ การเกิดของสภาพภูมิประเทศต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นแผ่นดิน ทะเล และแหล่งน้ำผิวดิน ลักษณะดังกล่าวนี้จึงรวมถึง (ก) ขบวนการทางธรณีวิทยา ภูเขา น้ำแข็งหรือภูเขาไฟ (ข) วิวัฒนาการทางชีววิทยา ตัวอย่างของกลุ่มสิ่งมีชีวิต เช่น ป่าไม้เขตร้อน ทะเลทราย ที่ราบทุนดรา (ค) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ลักษณะภูมิประเทศที่มีการทำเกษตรกรรมขั้นบันได หรือ
3. เป็นแหล่งที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์หายากเป็นพิเศษ เช่น การเกิดหรือลักษณะ หรือแหล่งที่มีความงดงามทางธรรมชาติกว่าพื้นที่อื่นๆ เช่น ระบบนิเวศที่มีลักษณะพิเศษ สภาพทางธรรมชาติ (ตัวอย่างเช่น แม่น้ำ ภูเขา น้ำตก) แหล่งรวมความหนาแน่น

ของสัตว์ สภาพทิวทัศน์ที่มีพืชพรรณชนิดเป็นองค์ประกอบแหล่งรวมความผสมผสานระหว่าง องค์ประกอบทางธรรมชาติและวัฒนธรรม หรือ

4. เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของชนิดพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ที่หายากหรือที่ตกอยู่ในภาวะ อันตราย แต่ยังสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ซึ่งรวมถึงระบบนิเวศอันเป็นแหล่งรวมความหนาแน่นของ พืชและสัตว์ที่ทั่วโลกให้ความสนใจด้วย

นอกจากนี้แล้วคณะกรรมการยังพิจารณาในประเด็นเพิ่มเติม ได้แก่ การปกป้องคุ้มครอง (protection), การบริหารจัดการ (management), ความจริงแท้ดั้งเดิม (authenticity) และความ สมบูรณ์ (integrity) (เคน เทย์เลอร์, ศาสตราจารย์, 2552)

กรณีของ 2 แหล่งมรดกโลกของประเทศไทยที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกในปี พ.ศ. 2534 ซึ่งการพิจารณาในการประชุมคัดเลือกแหล่งมรดกโลกครั้งล่าสุด (มติชนรายวัน วันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2534) นี้ปรากฏว่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง-ทุ่งใหญ่นเรศวร ได้ผ่าน เกณฑ์การพิจารณาถึง 3 ข้อด้วยกัน คือ

1. มีความดีเด่นเป็นเลิศในด้านวิวัฒนาการทางชีวภาพ-ชีวาลัยเป็นพิเศษของโลก เพราะ ประกอบด้วยระบบนิเวศวิทยาทั้ง 4 ภูมิภาค คือ ภูมิภาคซุนเดอิก (Sundaic) ภูมิภาคอินโด-เบอร์มิส (Indo-burmese) ภูมิภาคอินโด-ไชนีส (Indo-chinese) และภูมิภาคไซโน-หิมาลายัน (Sino-himalayan)

2. เป็นแหล่งธรรมชาติพิเศษที่เป็นต้นน้ำที่สำคัญหลายสายของไทย มีป่าไม้นานาชาติ ประกอบด้วยเหียงเขา เนินเขา ตลอดจนทุ่งหญ้า ลักษณะทั้งหมดจึงมีคุณค่าในด้านวิทยาศาสตร์ มีความงดงามทางธรรมชาติที่หายากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก

3. เป็นแหล่งพันธุกรรมของพืชและสัตว์หลากชนิด โดยมีสัตว์ป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์ถึง 28 ชนิด เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 15 ชนิด นก 9 ชนิด และสัตว์เลื้อยคลานอีก 4 ชนิด (เกณฑ์ในการ พิจารณาให้เป็นมรดกทางธรรมชาติมีทั้งหมด 4 ข้อ ซึ่งเกณฑ์ข้ออื่นก็คือ เป็นแหล่งหลักฐาน แสดงการเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติของโลกในยุคต่างๆ เช่น ยุคน้ำแข็ง เป็นต้น)

สำหรับเกณฑ์ของมรดกทางวัฒนธรรมมีทั้งหมด 6 ข้อ และอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร ผ่านเกณฑ์การพิจารณา 2 ข้อ คือ

1. มีซากของโบราณวัตถุที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งมีความเป็นเลิศในด้าน สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์ของคนไทยในอดีต

2. เป็นประจักษ์พยานถึงความรุ่งเรืองของอารยธรรมในอดีต

ส่วนอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาผ่านเกณฑ์ 1 ข้อ คือ เป็นประจักษ์พยานถึงความรุ่งเรืองของอารยธรรมในอดีต

การที่ประเทศไทยมีพื้นที่ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลกนั้น ประโยชน์ที่จะได้รับคือการปกป้อง ดูแลได้รับเงินอุดหนุนในการบำรุงรักษา และเป็นการประชาสัมพันธ์ให้ชาวโลกได้รับรู้ว่า มีสถานที่ที่สำคัญยิ่งอยู่บนผืนแผ่นดินไทย ซึ่งเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามายังประเทศมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะการได้รับการยกย่องว่า มีมรดกโลกทั้งทางด้านวัฒนธรรมและธรรมชาติ เท่ากับเป็นการยืนยันและแสดงให้ชาวโลกได้รู้ว่า ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม จะทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเพิ่มมากยิ่งขึ้น จากการสำรวจของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยพบว่า นักท่องเที่ยวที่มายังประเทศไทยนี้มีวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวครั้งนี้คือ เพื่อการท่องเที่ยว ร้อยละ 88.32 เพื่อธุรกิจ ร้อยละ 8.78 เพื่อการประชุม ร้อยละ 0.67 เพื่อติดต่อราชการ ร้อยละ 0.74 และอื่นๆ ร้อยละ 1.49 (สถิติปี พ.ศ.2536)

2.10 ความช่วยเหลือจากคณะกรรมการมรดกโลก

หลายคนอาจตั้งความหวังหรือหลงเข้าใจว่า การได้รับเลือกเป็นมรดกโลกของแหล่งวัฒนธรรมและธรรมชาติทั้งสามจะทำให้ สถานที่เหล่านั้นปลอดภัยจากการถูกคุกคาม และได้รับความคุ้มครองจากนานาชาติ แต่ในความเป็นจริงแล้ว หน้าที่ในการคุ้มครอง สงวนรักษา ส่งเสริม มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติให้คงอยู่ตลอดไปเพื่อชนรุ่นหลังนั้น เป็นของประเทศผู้เป็นเจ้าของมรดก มิใช่ของประเทศอื่นหรือของคณะกรรมการมรดกโลก ความช่วยเหลือจากคณะกรรมการมรดกโลกนั้นเป็นเพียงการสนับสนุนให้ประเทศภาคีในอนุสัญญา สร้างความพยายามที่จะสงวนรักษาและปกป้องมรดกของชาติตน เช่น ความช่วยเหลือในการจัดเตรียมรายชื่อสมบัติทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่จะเสนอเข้าบัญชีมรดกโลก ความช่วยเหลือเมื่อเกิดภัยพิบัติอย่างไม่คาดฝันซึ่งจะคุกคามต่อสภาพความเป็นมรดกโลก เช่น แผ่นดินไหว ภูเขาไฟถล่ม อุทกภัย เป็นต้น (มรดกโลกที่อยู่ในสถานการณ์เช่นนี้จะถูกเสนอให้ขึ้นบัญชีมรดกโลกที่อยู่ในอันตราย) ความช่วยเหลือในการจัดการฝึกอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่ของประเทศ ฯลฯ ความช่วยเหลือต่างๆ เหล่านี้ เป็นไปได้ในหลายรูปแบบ เช่น เงิน อุปกรณ์ หรือผู้เชี่ยวชาญที่จะให้คำแนะนำต่างๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคำร้องขอจากประเทศภาคีนั้นๆ

นอกจากเกณฑ์ต่างๆ ที่ใช้ในการพิจารณาคัดเลือกให้เป็นมรดกโลก ซึ่งเป็นการวัดคุณสมบัติของแหล่งวัฒนธรรมและธรรมชาติที่แต่ละประเทศเสนอมา ยังมีข้อพิจารณาเพิ่มเติมอีกว่าสถานที่เหล่านั้นจะต้องได้รับการคุ้มครอง ทั้งทางกฎหมายและการดำเนินการอย่างมี

ประสิทธิภาพในการอนุรักษ์และการสงวนรักษา เช่น เป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ มีมาตรการปกป้องรักษาให้คงความสมบูรณ์ปลอดภัยจากนักท่องเที่ยวที่มาเข้าชม เป็นต้น ซึ่งมาตรการเหล่านี้จะต้องนำเสนอรายงานเพื่อขอขึ้นบัญชีมรดกโลกด้วย (อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นตัวอย่างของความไม่แน่นอนในนโยบายของรัฐ ในกรณีการสร้างเขื่อนเขื่อนวรกและการบุกรุกพื้นที่รอบเขตอุทยาน ซึ่งยังไม่มีการจัดการที่ชัดเจน ส่วนสภาพธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะตะรุเตาก็ถูกทำลายไปอย่างมากจากการระเบิดปลา การทำลายแนวปะการัง โดยที่ไม่มีมาตรการใดๆ จากหน่วยงานของรัฐที่จะเข้าไปปกป้องรักษา อุทยานแห่งชาติทั้ง 2 แห่ง จึงไม่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นมรดกโลก)

เมื่อได้รับการคัดเลือกให้เป็นมรดกโลกแล้ว ประเทศภาคีจึงมีหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรการที่ได้เสนอต่อคณะกรรมการมรดกโลก อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการมรดกโลกก็ไม่มีสิทธิ์ที่จะบังคับให้ประเทศภาคีปฏิบัติ นอกจากการเสนอคำแนะนำและข้อคิดเห็นเท่านั้น สิ่งสุดท้ายที่คณะกรรมการมรดกโลกจะทำได้ คือ การถอนชื่อมรดกทางวัฒนธรรมหรือทางธรรมชาติ ออกจากบัญชีมรดกโลก หากแหล่งมรดกนั้นได้สูญเสียคุณลักษณะอันเป็นที่ยอมรับเมื่อคราวพิจารณาเข้ารับเป็นมรดกโลกแล้ว ผลการได้ขึ้นบัญชีเป็นมรดกโลกของสถานที่ทั้ง 3 แห่ง อาจเป็นการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวจากทั่วโลกสนใจมาเยี่ยมชม อาจเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนคนไทยด้วยกันเองเห็นความสำคัญที่จะอนุรักษ์ อาจเป็นความช่วยเหลือต่างๆ จากคณะกรรมการมรดกโลก อาจเป็นความภาคภูมิใจของคนทั้งชาติ อย่างไรก็ตาม ขออย่าลืมว่าการได้เป็นมรดกโลกนั้นเท่ากับประเทศไทยได้ให้สัญญาต่อนานาชาติแล้วว่าเราจะทำทุกอย่างเพื่อรักษาความสมบูรณ์ความดีเด่นล้ำเลิศของมรดกโลกทั้ง 3 แห่งนี้ให้คงอยู่สืบไป เพราะนี่คือมรดกของโลก มรดกของมนุษยชาติทั้งหมด

3. แนวคิดเรื่องมูลค่าเพิ่ม

การศึกษาในทุกหมวดอุตสาหกรรมย่อยใช้แนวความคิด และโครงสร้างเดียวกัน ดังนี้

3.1. การศึกษาขนาดของอุตสาหกรรม

การศึกษาขนาดของอุตสาหกรรมนั้น โดยทั่วไปจะวัดขนาดจากจำนวนสถานประกอบการ รายได้รวม และการจ้างงานที่เกิดขึ้นภายในอุตสาหกรรมโดยข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์จะได้มาจากการรวบรวมจากการจดทะเบียนกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบ

เจาะลึก การศึกษาจากเอกสารของหน่วยงานต่างๆ ตลอดจนจากบัญชีกำไรขาดทุนของผู้ประกอบการ วิธีการศึกษาจะใช้การคำนวณโดยใช้ข้อมูลจากหลายแหล่งแล้วจึงเลือกคำตอบที่เหมาะสมที่สุด

3.2. การศึกษาโครงสร้างอุตสาหกรรม

3.2.1. การกระจุกตัว

การศึกษาเรื่องการกระจุกตัวในอุตสาหกรรม เป็นการศึกษาเพื่อหาว่าภายในอุตสาหกรรมย่อยมีขนาดของการกระจุกตัวมากน้อยแค่ไหน อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้มีการกระจุกตัวต่างๆกัน และการกระจุกตัวที่ต่างกันมีผลต่อการแข่งขัน การตั้งราคาและการจ้างงานอย่างไร

วิธีการศึกษาการกระจุกตัวจะใช้ตัวชี้วัด 2 ตัวคือ ดัชนีเฮอริฟินดาล (Herfindahl Index) และค่าสัดส่วนการกระจุกตัวของผู้ประกอบการรายใหญ่ที่สุด 4 รายแรก (CR_4)

- ดัชนีเฮอริฟินดาล (Herfindahl Index) สามารถหาได้จาก

$$H = \sum_{i=1}^N S_i^2$$

เมื่อ H คือ ค่าดัชนีเฮอริฟินดาล

S_i คือ ส่วนแบ่งตลาดของผู้ประกอบการ i

N คือ จำนวนผู้ประกอบการทั้งหมดในอุตสาหกรรม

ดัชนีเฮอริฟินดาลจะมีค่าอยู่ระหว่าง 1 ถึง $1/N$ หากค่า H มีค่าเท่ากับ 1 แสดงว่ามีการผูกขาดตลาดโดยผู้ประกอบการเพียงรายเดียว แต่หาก H มีค่าเท่ากับ $1/N$ แสดงว่าอุตสาหกรรมไม่มีการกระจุกตัวเลย นอกจากนี้ยังจะพิจารณาค่า $1/H$ (เรียกว่า Number of Equivalent) ซึ่งเป็นค่าที่ทำให้ทราบถึงจำนวนผู้ผลิตที่สมมติว่ามีส่วนแบ่งตลาดเท่าๆกัน ที่ทำให้เกิดค่าดัชนีเฮอริฟินดาล เช่น หากค่า $1/H$ เท่ากับ 5 หมายถึง เสมือนว่ามีผู้ผลิตเพียง 5 รายครองตลาดอยู่ ดังนั้นค่า $1/H$ ที่มีค่าน้อยๆ แสดงว่ามีการกระจุกตัวของอุตสาหกรรมมาก แต่หากค่า $1/H$ มีค่ามากๆ ก็แสดงว่าอุตสาหกรรมมีการกระจุกตัวน้อย

- ค่าสัดส่วนการกระจุกตัวของผู้ประกอบการรายใหญ่ 4 รายแรก (CR_4) เป็นการวัดการกระจุกตัวที่พิจารณาผู้ประกอบการเพียงบางส่วนในอุตสาหกรรม โดยนำเข้าข้อมูลเฉพาะผู้ประกอบการที่มีรายใหญ่ที่สุด 4 รายแรกมาคำนวณ ค่าที่ได้ก็คือส่วนแบ่งตลาดของผู้ประกอบการรายใหญ่สี่รายแรกในอุตสาหกรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นอำนาจในการครองตลาดของผู้ผลิตรายใหญ่ทั้งสิ้น โดยมีสูตรคำนวณ ดังนี้

$$CR_4 = \sum_{i=1}^4 S_i$$

โดยที่ CR_4 คือ อัตราส่วนการกระจุกตัวของอุตสาหกรรมของผู้ประกอบการรายใหญ่ 4 รายแรก

S_i คือ ส่วนแบ่งตลาดของผู้ประกอบการ

ทั้งนี้เมื่อเกณฑ์ในการพิจารณาการกระจุกตัวของอุตสาหกรรมด้วยวิธี CR_4 คือ ถ้า CR_4 มีค่ามากกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 67 แสดงว่ามีการกระจุกตัวสูง ถ้า CR_4 มีค่าระหว่างร้อยละ 34 ถึง 67 แสดงว่ามีการกระจุกตัวปานกลาง และถ้า CR_4 มีค่าน้อยกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 34 แสดงว่ามีการกระจุกตัวค่อนข้างต่ำ (มิ่งสรรพ ขาวสะอาด, นกุล เครือฟู และอัศวพงศ์ อันทอง, 2548, หน้า 11-12)

3.2.2 การแบ่งกลุ่มผู้ประกอบการในอุตสาหกรรม

วิธีการนี้เป็นการจำแนกผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมออกเป็นกลุ่มต่างๆ โดยอาศัยเกณฑ์ที่แตกต่างกันไปของแต่ละอุตสาหกรรมย่อย เช่น แบ่งตามรูปแบบการบริหารจัดการและระดับราคา เป็นต้น

3.2.3 ปัจจัยนำเข้าที่อยู่นอกพื้นที่จังหวัดอยุธยา

การศึกษาในส่วนนี้เป็นการศึกษาถึงปัจจัยนำเข้าที่อยู่นอกพื้นที่จังหวัดอยุธยา ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินงานและผลการดำเนินงานว่ามีปัจจัยอะไรบ้าง และมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด โดยปัจจัยนำเข้าเหล่านี้อาจอยู่ในรูปของทุน บุคลากร วัตถุดิบ เครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ ที่อุตสาหกรรมนั้นต้องพึ่งพาหรือนำเข้าจากต่างพื้นที่

3.2.4 การวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุน

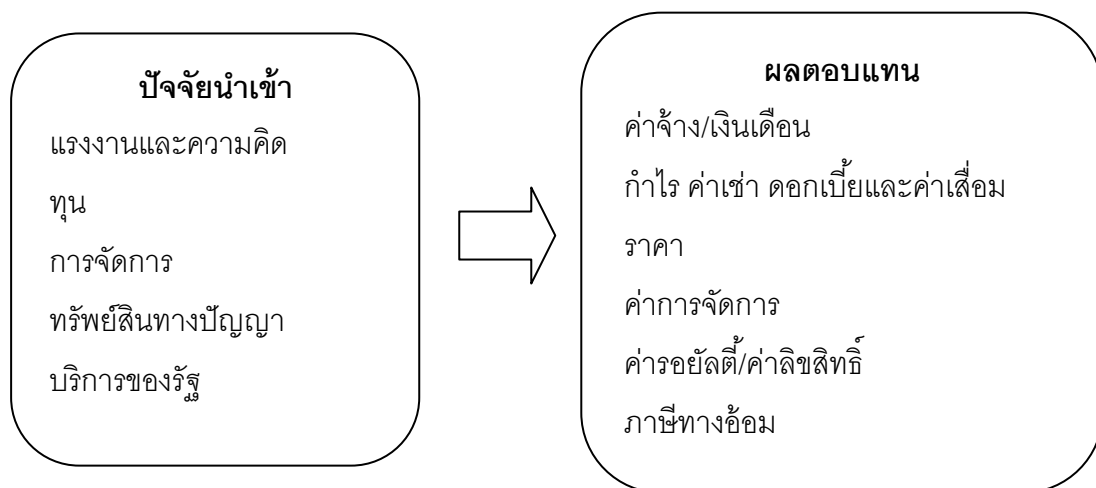
การศึกษาในส่วนนี้เป็นการศึกษาเพื่อค้นหาคำตอบว่า ในการประกอบกิจการในอุตสาหกรรมย่อยแต่ละประเภทนั้นมีต้นทุนอะไรบ้าง และมีความแตกต่างกันระหว่างขนาดของกิจการหรือระดับในตลาดหรือไม่

3.3 การศึกษารูปแบบการแข่งขันและการดำเนินงาน

ในการวิเคราะห์รูปแบบการแข่งขันและการดำเนินงานคณะวิจัยจะทำการศึกษาพฤติกรรม การตั้งราคา การจัดจำหน่ายและช่องทางการขาย ตลอดจนการสร้าง ความแตกต่างและนวัตกรรมในอุตสาหกรรมเป็นอย่างไร และมีความแตกต่างกันระหว่างผู้ประกอบการกลุ่มต่างๆ หรือไม่ โดยข้อมูลได้มาจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ จากนั้นก็คำนวณโดยใช้ค่าอัตราส่วนร้อยละ

3.4 การวิเคราะห์ผลการดำเนินงานและมูลค่าเพิ่มที่เกิดจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

มูลค่าเพิ่มเป็นผลตอบแทนของปัจจัยนำเข้าต่างๆ ที่ถูกนำไปใช้ในกิจกรรมการผลิตหรือการบริการ ซึ่งปัจจัยนำเข้างดงกล่าว ได้แก่ แรงงานและความคิด ทู่น การจัดการ ทรัพยากรสินทางปัญญาและบริการของรัฐ โดยมีกรอบการวิเคราะห์ ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 ปัจจัยนำเข้าและผลตอบแทนในการผลิต

ที่มา : มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด, นุกูล เครือฟู และอัศวพงศ์ อึ้งทอง, 2548, หน้า 11-12

จากภาพสามารถอธิบายการคำนวณมูลค่าเพิ่มได้ดังนี้

มูลค่าเพิ่ม = ค่าจ้างหรือเงินเดือน + กำไร + ค่าเช่า + ดอกเบี้ย + ค่าเสื่อมราคา + ค่าการจัดการ + ค่ารอยัลตี้หรือค่าลิขสิทธิ์ + ภาษีทางอ้อม

โดยที่รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

- กำไรที่นำมาคำนวณจะต้องเป็นกำไรขั้นต้น (กำไรก่อนหักภาษีเงินได้)
- ดอกเบี้ยจะต้องเป็นดอกเบี้ยสุทธิ หรือดอกเบี้ยจ่ายหักลบด้วยดอกเบี้ยรับ
- ค่าการจัดการ ค่ารอยัลตี้ และค่าลิขสิทธิ์ที่ถือเป็นมูลค่าเพิ่ม จะคิดเฉพาะค่าการจัดการ ค่ารอยัลตี้ และค่าลิขสิทธิ์ที่จ่ายให้กับเจ้าของสิทธิบัตรหรือเครื่องหมายการค้าหรือลิขสิทธิ์ที่มีสำนักงานตั้งอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดที่ทำการศึกษ แต่จะถือว่าเป็นค่าใช้จ่าย
- การจ่ายค่าการจัดการ ค่ารอยัลตี้ และค่าลิขสิทธิ์หากเป็นการเหมาจ่ายครั้งเดียว ถือว่าเป็นการลงทุนซึ่งจะต้องมีการคิดค่าเสื่อมราคา แต่หากเป็นการจ่ายที่ต้องจ่ายเป็นประจำจะถือว่าเป็นค่าใช้จ่าย ข้อมูลที่ได้จะนำไปคำนวณดังสูตรข้างต้น

3.5 มูลค่าเพิ่มสุทธิภายในจังหวัด

ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวส่วนใหญ่ นั้น พบว่า มักจะมีการลงทุนจากนายทุนภายนอกจังหวัดที่ทำการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้วในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้ที่เข้ามาลงทุนมักจะเป็นคนนอกพื้นที่ ตลอดจนการซื้อบริการ การจัดการ แฟรนไชส์จากต่างประเทศ ซึ่งหากว่ารายได้ดังกล่าวไม่ได้หมุนเวียนอยู่ในจังหวัดที่ทำการศึกษาก็จะต้องไม่นำมาคำนวณ โดยสูตรในการคำนวณมูลค่าเพิ่มที่หลงเหลืออยู่ในจังหวัด (retained value) เป็นดังนี้

มูลค่าเพิ่มที่เหลือในจังหวัด = มูลค่าเพิ่มทั้งหมด - มูลค่าเพิ่มที่ไหลออกนอกพื้นที่จังหวัดที่ทำการศึกษา

4. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดอยุธยา

ประวัติของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งได้มีการบันทึกโดยสำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (2552) ไว้อย่างย่อ คือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นอดีตราชธานีของไทย มีหลักฐานของการเป็นเมืองในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่ประมาณ พุทธศตวรรษที่ 16 - 18 โดยมีร่องรอยของที่ตั้งเมือง โบราณสถาน โบราณวัตถุ และเรื่องราวเหตุการณ์ในลักษณะตำนานพงศาวดารไปจนถึงศิลาจารึก ซึ่งถือว่าเป็นหลักฐานร่วมสมัยที่ใกล้เคียงเหตุการณ์มากที่สุด ซึ่งก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ. 1893 นั้น ได้มีบ้านเมืองตั้งอยู่ก่อนแล้ว มีชื่อเรียกว่าเมืองอโยธยา หรือ อโยธยาศิริรามเทพนคร หรือเมืองพระราม มีที่ตั้งอยู่บริเวณด้านตะวันออกของเกาะ เมืองอโยธยา มีบ้านเมืองที่ ความเจริญทางการเมือง การปกครอง และมีวัฒนธรรมที่รุ่งเรือง

แห่งหนึ่ง มีการใช้กฎหมายใน การปกครองบ้านเมือง 3 ฉบับ คือ พระอัยการลักษณะเบ็ดเสร็จ พระอัยการลักษณะทาส และพระอัยการลักษณะภู่นี้สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือพระเจ้าอู่ทอง ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเมื่อ พ.ศ. 1893 กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางของประเทศสยาม สืบต่อยาวนานถึง 417 ปี มีพระมหากษัตริย์ปกครอง 33 พระองค์ จาก 5 ราชวงศ์ คือ ราชวงศ์อู่ทอง ราชวงศ์สุพรรณภูมิ ราชวงศ์สุโขทัย ราชวงศ์ประสพาททอง และราชวงศ์บ้านพลูหลวง สูญเสียเอกราชแก่พม่า 2 ครั้ง ครั้งแรกใน พ.ศ. 2112 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงกู้เอกราชคืนมาได้ ใน พ.ศ. 2127 และเสีย กรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2310 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชได้ในปลายปีเดียวกัน แล้วทรงสถาปนารุงธนบุรีเป็นราชธานีแห่งใหม่ กวาดต้อนผู้คนจากกรุงศรีอยุธยาไปยังกรุงธนบุรีเพื่อสร้างบ้านเมืองแห่งใหม่ให้มั่นคง แต่กรุงศรีอยุธยาก็ไม่ได้กลายเป็นเมืองร้าง ยังมีคนที่รักถิ่นฐานบ้านเดิมอาศัยอยู่ และมีราษฎรที่หลบหนีไปอยู่ตามปากลับ เข้ามาอาศัยอยู่รอบ ๆ เมือง รวมกันเข้าเป็นเมือง จนทางการยกเป็นเมืองจัตวาเรียกว่า "เมืองกรุงเก่า" พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงยกเมืองกรุงเก่าขึ้นเป็นหัวเมืองจัตวา เช่นเดียวกับในสมัยกรุงธนบุรี หลังจากนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรด ให้จัดการปฏิรูปการปกครองทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยการปกครองส่วนภูมิภาคนั้น โปรดให้จัดการปกครองแบบเทศาภิบาลขึ้น โดยให้รวมเมืองที่อยู่ใกล้เคียงกัน 3 - 4 เมือง ขึ้นเป็นมณฑล มีข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นผู้ปกครอง โดยในปี พ.ศ. 2438 ทรงโปรดให้จัดตั้งมณฑลกรุงเก่าขึ้น ประกอบด้วยหัวเมืองต่าง ๆ คือ กรุงเก่าหรืออยุธยา อ่างทอง สระบุรี ลพบุรี พรหมบุรี อินทร์บุรี และสิงห์บุรี ต่อมาโปรดให้รวมเมืองอินทร์และเมืองพรหมเข้ากับเมืองสิงห์บุรี ตั้งที่ว่าการมณฑลที่อยุธยา และในปี พ.ศ. 2469 เปลี่ยนชื่อจากมณฑลกรุงเก่าเป็นมณฑลอยุธยา ซึ่งจากการจัดตั้งมณฑลอยุธยามีผลให้อยุธยามีความสำคัญทางการบริหารการปกครองมากขึ้น การสร้างสิ่งสาธารณูปโภคหลายอย่างมีผลต่อการพัฒนาเมืองอยุธยาในเวลาต่อมา จนเมื่อยกเลิกการปกครองระบบเทศาภิบาลภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 อยุธยาจึงเปลี่ยนฐานะเป็นจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบันในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีนโยบายบูรณะโบราณสถานภายในเมืองอยุธยา เพื่อเป็นการฉลองยี่สิบห้าพุทธศตวรรษ ประจวบกับในปี พ.ศ. 2498 นายกรัฐมนตรีประเทศพม่าเดินทางมาเยือนประเทศไทยและได้มอบเงินจำนวนทั้งสิ้น 200,000 บาท เพื่อปฏิสังขรณ์วัดและองค์พระมิ่งมงคลพิตร เป็นการเริ่มต้นบูรณะโบราณสถานในอยุธยาอย่างจริงจัง ซึ่งต่อมากรมศิลปากรเป็นหน่วยงานสำคัญในการดำเนินการจนองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก มีมติให้ประกาศขึ้นทะเบียนนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เป็น "มรดกโลก" เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2534 มีพื้นที่

ครอบคลุมในบริเวณโบราณสถานเมืองอยุธยา อาณาจักรกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีมาตั้งแต่วันที่ 3 เมษายน 1893 จนถึงวันที่ 7 เมษายน 2310 เป็นเวลายาวนานถึง 417 ปี มีประวัติในการปกครอง การกอบกู้อิสรภาพ วีรกรรมและด้านขนบธรรมเนียมประเพณีมากมายเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร ดังคำกล่าวที่ว่า "ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว" ทั่วทั้งจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงมากไปด้วย วัดวาอารามประสาทราชวังและปูชนียสถานวัตถุมากมาย และมีพระมหากษัตริย์ปกครอง อาณาจักรกรุงศรีอยุธยาสืบต่อกันมาถึง 33 พระองค์ มีพระราชวงศ์ผลัดเปลี่ยนกันครองอาณาจักร กรุงศรีอยุธยา รวม 5 ราชวงศ์ ได้แก่ ราชวงศ์อู่ทอง จำนวน 4 พระองค์, ราชวงศ์สุพรรณภูมิ จำนวน 13 พระองค์, ราชวงศ์สุโขทัย จำนวน 7 พระองค์, ราชวงศ์ปราสาททอง จำนวน 4 พระองค์ และราชวงศ์บ้านพลูหลวง จำนวน 6 พระองค์

เศรษฐกิจของจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น โดยรวมจะค่อนข้างดีเพราะเป็นเมืองที่ใกล้กรุงเทพมหานคร มียานนิคมอุตสาหกรรม และยังเป็นเมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครมากนัก ผลพวงของความเจริญเหล่านี้เห็นได้จาก ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด Gross Provincial Product : GPP ปี 2550 มีมูลค่าเป็นอันดับที่ 3 ของประเทศ (สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2552) โดยมีมูลค่า 328,846 ล้านบาท รองจากจังหวัดระยอง และสมุทรสาคร ส่วนรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี เท่ากับ 432,080 บาท/คน/ปี อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจในปี 2550 เพิ่มขึ้นจากปี 2549 คิดเป็นร้อยละ 7.49 โดยมีสาขาการผลิตที่สำคัญของจังหวัดคือ สาขาอุตสาหกรรม รองลงมาคือสาขาการค้าส่งและค้าปลีก และสาขาเกษตรกรรมตามลำดับ

จากข้อมูลของสำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (2552) ได้ให้รายละเอียดในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและการใช้ทรัพยากรไว้ โดยแบ่งเนื้อหาเป็นด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

ด้านอุตสาหกรรม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอยู่ในเขต 2 ของการส่งเสริมการลงทุน มีนิคมอุตสาหกรรม 3 แห่ง ได้แก่ นิคมอุตสาหกรรมบางปะอิน นิคมอุตสาหกรรมบ้านหว้า (ไฮเทค) และนิคมอุตสาหกรรมสหรัตนนคร ส่วนอุตสาหกรรม 1 แห่ง ได้แก่ สวนอุตสาหกรรมโรจนะ และมีเขตประกอบการอุตสาหกรรม 1 แห่ง ได้แก่ เขตประกอบการอุตสาหกรรมแพคเตอร์แลนด์วังน้อย รวมมีโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับอนุญาตประกอบกิจการในปี 2551 (ณ 31 ธันวาคม 2551) จำนวน 1,761 โรงงาน เงินทุนรวม 285,852.51 ล้านบาท จ้างคนงาน 226,464 คน สถานภาพของแรงงานจำแนกตามสภาวะการทำงานในปี 2551 มีประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป จำนวน 620,166 คน กำลังแรงงานรวม 120,240 คน เป็นผู้มีงานทำจำนวน 413,978 คน ผู้ว่างงานจำนวน 6,262 คน คิดเป็นอัตราการว่างงาน 1.5 ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวนี้เอง ทำให้คณะวิจัยตั้งข้อสังเกตว่า แรงงานในพื้นที่อยุธยาส่วนใหญ่น่าจะได้รับการกระจายรายได้จากการทำงานในนิคมอุตสาหกรรม มากกว่าการ

ทำงานในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะในพื้นที่มรดกโลก นั่นก็คือแรงงานในพื้นที่เองน่าจะได้รับผลประโยชน์ทางตรงอันเกิดจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไม่มากนัก

ด้านพาณิชยกรรม ในปีพ.ศ. 2551 จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีผู้จดทะเบียนแยกเป็น จดทะเบียนบริษัทจำกัด 242 ราย ทุนจดทะเบียน 18,888.13 ล้านบาท จดทะเบียนห้างหุ้นส่วนจำกัด 323 ราย ทุนจดทะเบียน 265.5 ล้านบาท โดยมีสินค้าขาออกของจังหวัดที่สำคัญ ได้แก่ สินค้าเกษตร เช่น ข้าว มะม่วง สัตว์น้ำจืด ไม้แปรรูป อัญมณี และสินค้าหัตถกรรมพื้นเมือง ส่วนสินค้านำเข้าของจังหวัด ได้แก่ สินค้าอุปโภคบริโภค วัสดุก่อสร้าง น้ำมันเชื้อเพลิง เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องมือเครื่องจักรกลที่ใช้ในอุตสาหกรรมเกษตร และไม้ซุง และจากข้อมูลนี้คณะวิจัยก็ตั้งข้อสังเกตว่า ในธุรกิจที่จดทะเบียนบริษัทในจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น เป็นการประกอบธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมากน้อยเพียงใด และหากยอดนำเข้าของจังหวัดมีมูลค่าสูง ก็อาจส่งผลให้เกิดการลดทอนในมูลค่าเพิ่มที่เกิดจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวภายในจังหวัดอยุธยาได้

สำหรับการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรนั้น จากพื้นที่ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทั้งหมด 1,597,900 ไร่ ปรากฏมีเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร 922,213 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 57.7 ของพื้นที่ทั้งหมด ในปี 2549 มีพื้นที่การเกษตรรวมทั้งสิ้น 1,126,459 ไร่ แยกเป็นพื้นที่ปลูกข้าวนาปี/ข้าวนาปรัง 1,074,861 ไร่ พื้นที่ปลูกไม้ผล 37,599 ไร่ พื้นที่ปลูกผัก 7,928 ไร่ พื้นที่ปลูกพืชไร่ 5,596 ไร่ พื้นที่ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ 475 ไร่ มีครัวเรือนผู้ถือครองทำการเกษตรทั้งสิ้น 133,612 คน คิดเป็นร้อยละ 17.8 ของประชากรทั้งจังหวัด โดยมีพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ข้าว มะม่วง ส้มเขียวหวาน กัญชง-น้ำว่า สัตว์เศรษฐกิจ ได้แก่ ไก่ เป็ด สุกร โค กระบือ และสัตว์น้ำจืด

สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดที่สำคัญมี 3 บริเวณ ได้แก่ 1) บริเวณเกาะเมืองและพื้นที่โดยรอบ อำเภอพระนครศรีอยุธยา พระราชวังหลวงหรือพระราชวังโบราณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์ วัดพระศรีสรรเพชญ์ วิหารมณฑลพิตร วัดใหญ่ชัยมงคล วัดไชยวัฒนาราม วัดพนัญเชิงวรวิหาร เป็นต้น 2) บริเวณอำเภอบางปะอิน และอำเภอบางไทร เช่น พระราชวังบางปะอิน วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร และ 3) บริเวณอำเภอนครหลวง อำเภอกาญจนบุรี เช่น ปราสาทนครหลวง วัดสะตือที่มีพระพุทธรูปปางไสยาสน์ (นอน) ที่ยาวที่สุด และศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น เช่น มีดอรัญญิก เป็นต้น จากการแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดในลักษณะเช่นนี้ ก็เป็นที่แปลกใจแก่คณะวิจัยว่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีเมืองมรดกโลกซึ่งเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยวได้ น่าจะยกคำว่า “มรดกโลก” ให้โดดเด่นออกมาดังนั้น จึงน่าจะเป็นไปได้ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีแหล่งท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก และมีอยู่

แทบทุกอำเภอ และแหล่งท่องเที่ยวก็มีความโดดเด่นเพียงพอจนไม่จำเป็นต้องอาศัยความเป็น “มรดกโลก” มาเป็นจุดขายก็ได้

5. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดสุโขทัยและกำแพงเพชร

จังหวัดสุโขทัย เป็นจังหวัดที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนาน โดยเขตพื้นที่จังหวัดสุโขทัยมีผู้คนมาพักอาศัยและตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยทวาราวดี สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน บริเวณที่ราบตอนล่างของภาคเหนือของไทย เคยเป็นดินแดนที่มีมนุษย์มาตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จากหลักฐานทางโบราณคดีพบเครื่องมือหินที่เขากน เขากา ในเขตตำบลนครดิฐ อำเภอศรีนคร แหล่งโบราณคดีบ้านวังหาด ตำบลตลิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย บ้านบึงหญ้า ตำบลหนองจิก อำเภอคีรีมาศ ฯลฯ ชุมชนเหล่านี้อยู่ต่อเนื่องกัน และตั้งเป็นบ้านเมืองขึ้นในเวลาต่อมา จนถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา ได้มีการติดต่อกับดินแดนอื่นในแถบบริเวณภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมแบบทวาราวดี โดยได้พบโบราณวัตถุที่มีลักษณะคล้ายกัน ได้แก่ ลูกปัด เครื่องมือสำริด เหล็ก เงินเหรียญที่มีรูปพระอาทิตย์ รวมทั้งโครงกระดูกมนุษย์ที่แหล่งโบราณคดีวัดชมชื่นในเขตเมืองเชลียงซึ่งมีแห่งดินเผามีลวดลาย

จากการพบโบราณสถานในศิลปะขอมที่บ้านนาเชิงคีรี อำเภอคีรีมาศ ชาวบ้านเรียกว่าปราสาทเขาปู่เจ้า และศาลาตามาแดง ในเขตเมืองเก่าสุโขทัย แสดงว่าในพุทธศตวรรษที่ 18 มีการติดต่อกับอาณาจักรขอมแล้ว ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 18 ปรางค์เรื่องการตั้งตนเป็นอิสระเพื่อปกครองสุโขทัยของกลุ่มชน ซึ่งต่อมาเป็นบรรพชนของคนไทยในปัจจุบัน สำหรับเส้นทางคมนาคมและการค้าในแคว้นสุโขทัย มีเส้นทางสำคัญสองเส้นทางคือเส้นทางข้ามหุบเขา ในทิศทางตะวันออกเฉียงเหนือ - ตะวันตกเฉียงใต้ และทิศทางตะวันออก - ตะวันตก เป็นเส้นทางเก่าแก่ใช้เดินทางกันมาแต่ครั้งโบราณ ระหว่างกลุ่มชนลุ่มแม่น้ำโขง กับกลุ่มชนลุ่มแม่น้ำน่าน และภาคกลางของประเทศไทยปัจจุบัน โดยมีกลุ่มชนลุ่มแม่น้ำโขงเคลื่อนย้ายไปตั้งถิ่นฐานบนเส้นทางสายเป็นหย่อม ๆ แล้วค่อย ๆ ทะยอยเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำน่านบริเวณเขตจังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดอุตรดิตถ์ ต่อมาได้เกิดเป็นบ้านเมืองและได้กลายเป็นประชากรส่วนหนึ่งของแคว้นสุโขทัย เส้นทางแรกเชื่อมโยงผู้คนจากเขตเมืองหลวงพระบาง เมืองแกน (เดียนเบียนฟู) ลงใต้สู่ปากลาย ทุ่งยังเชลียง และสุโขทัย อีกสายหนึ่งคือเส้นทางจากหลวงพระบาง บัว น่าน แพร่ สุโขทัย ตาก ไปสู่ตางที่ริมฝั่งทะเลอันดามันที่มะละแหม่ง ส่วนเส้นทางข้ามหุบเขาสายตะวันออก - ตะวันตก เริ่มจากลุ่ม

แม่น้ำโขงในภาคอีสานตอนบน รวมทั้งกลุ่มเมืองเวียงจันทน์ผ่านเทือกเขาภูพาน ในเขตจังหวัดอุดรธานีเข้าไปในเขตจังหวัดเลย ผ่านหุบเขาแถบอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ไปทางลำน้ำแควน้อย ซึ่งเป็นสาขาของลำน้ำน่าน ในเขตอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก เมื่อถึงลำน้ำน่านแล้ว ก็ล่องไปตามลำน้ำน่านผ่านเข้าเขตจังหวัดพิจิตรและนครสวรรค์ เข้าสู่บ้านเมืองเก่าสมัยทวารวดี และลพบุรีในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ชาวไทยในภาคเหนือตอนล่างได้รวมตัวกันเป็นรัฐอิสระ มีความเจริญคู่เคียงกันมากับอาณาจักรล้านนา และอาณาจักรอยุธยา มีศูนย์กลางการปกครองที่กรุงสุโขทัย ซึ่งไม่มีหลักฐานว่าใครเป็นผู้สร้าง มีแต่หลักฐานว่าพ่อขุนศรีนาวนำถุม ได้เป็นกษัตริย์ครองสองนคร คือทั้งเมืองสุโขทัยและเมืองศรีสัชนาลัย มีหลักฐานพอเชื่อได้ว่าเจ้านายในตระกูลศรีนาวนำถุม มีความสัมพันธ์กับตระกูลศรีโคตรบูรณในลุ่มแม่น้ำโขงของภาคอีสานตอนบน ที่มีเมืองเวียงจันทน์และเวียงคำเป็นเมืองสำคัญ นอกจากนั้นก็ยังมีหลักฐานพอเชื่อได้ว่า ตระกูลของพ่อขุนบางกลางหาวมีเชื้อสายตระกูลเมืองน่านและเมืองหลวงพระบาง และเชื่อมโยงไปถึงตระกูลสุพรรณบุรีที่ครองแคว้นสุพรรณภูมิทางตะวันตกของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

อาณาจักรสุโขทัย มีหลักฐานตั้งแต่สมัยพ่อขุนนาวนำถุม และชัดเจนขึ้นในสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (พ่อขุนบางกลางหาว) ระหว่างปี พ.ศ. 1781 - 1822 ราชวงศ์พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (ราชวงศ์พระร่วง) ได้ปกครองอาณาจักรสุโขทัยสืบต่อมาเป็นเวลา 200 ปี จึงถูกรวมเข้ากับอาณาจักรอยุธยา อาณาจักรสุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ. 1822 - 1841) ได้แผ่อณาเขตออกไปโดยรอบ วัฒนธรรมไทยเจริญขึ้นทุกสาขา ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ซึ่งได้บ่งถึงความเจริญด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ การทหาร กฎหมาย การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม พระพุทธศาสนา การประดิษฐ์อักษรไทย และอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1826 อักษรไทยที่ทรงประดิษฐ์นี้ได้จารึกไว้ในแผ่นศิลามากมาย ศิลาจารึกเหล่านี้เป็นหลักฐานสำคัญให้รู้เรื่องเมืองสุโขทัยมากขึ้นคำว่า "สุโขทัย" มาจากสองคำ คือ "สุข+อุทัย" หมายความว่า "รุ่งอรุณแห่งความสุข" รอยอดีตแห่งความรุ่งเรือง เห็นได้จากอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและศรีสัชนาลัย ซึ่งเป็นที่รู้จักของชาวไทยและต่างประเทศ ในศิลาจารึกได้บอกถึงความรุ่งเรืองของอาณาจักรสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชว่ามีอาณาเขตกว้างมาก ทิศเหนือจรดเมืองแพะ น่านและหลวงพระบาง ทิศใต้จรดนครศรีธรรมราช ทิศตะวันออกจรดเมืองเวียงจันทน์ และทิศตะวันตกจรดเมืองหงสาวดี การปกครองบ้านเมืองเป็นระบบ "พ่อปกครองลูก" ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีมีสิทธิเสรีภาพดังคำจารึกว่า "ไพร่ฟ้าหน้าใส ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เพื่อนจูงวัวไปค้าขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้าค้า"

สมัยนั้นชาวสุโขทัย ทำเกษตรกรรมเป็นหลัก อาศัยน้ำที่มีอยู่บริเวณทำนา ทำสวน ทำไร่ มีการสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำไว้ใช้หน้าแล้งเรียกว่า "ทำนบพระร่วง" ซึ่งนักโบราณคดีได้ศึกษาพบถึง 7 แห่ง สุโขทัยเป็นศูนย์กลางค้าและการผลิตเครื่องถ้วยชามที่เรียกว่า "สังคโลก" ส่งขายยังต่างประเทศ เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย และบอร์เนียว นอกจากนั้นยังเป็นศูนย์กลางค้าสินค้าจากจีน เช่น ถ้วยชามและผ้าไหม เพื่อขายในประเทศและส่งต่อต่างประเทศด้วย หลักฐานที่สะท้อนให้เห็นความเจริญมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของสุโขทัย ได้แก่ สมบัติทางวัฒนธรรมที่ได้รับการบูรณะขึ้นเป็นอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและมรดกโลกในปัจจุบัน

ใน พ.ศ.1890 กรุงศรีอยุธยามีอำนาจมากขึ้นและเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจแทนสุโขทัย แต่สุโขทัยก็ยังมีพระมหากษัตริย์ปกครองกันติดต่อมาอีก 2 พระองค์ จึงสิ้นพระราชวงศ์สุโขทัยและได้รวมเข้ากับราชอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่เมืองพม่าครั้งที่ 2 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์โปรดให้ตั้งเมืองสุโขทัยขึ้นที่บ้านธานี (ท่าหนี่ อยู่ริมแม่น้ำยมซึ่งก็คือจังหวัดสุโขทัยในปัจจุบัน)

เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2475 ได้ยุบอำเภอนานี้ ตั้งใหม่และเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอสุโขทัยธานี ขึ้นกับจังหวัดสวรรคโลก จนถึงพ.ศ.2482 ได้ยกอำเภอสุโขทัยธานีขึ้นเป็นจังหวัดสุโขทัยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา สุโขทัยในปัจจุบัน ตัวเมืองในปัจจุบันนี้ไม่ใช่กรุงสุโขทัยอันเป็นราชธานีเดิมแต่เป็นเมืองสุโขทัยที่ ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 1 แห่งราชวงศ์จักรีทรงย้ายผู้คนทั้งหมดจากสุโขทัย ตั้งเมืองใหม่ทางฝั่งตะวันออกของลำน้ำยมเมื่อ พ.ศ. 2336 โดยห่างจากตัวเมืองสุโขทัยที่เคยเป็นราชธานี 12 กิโลเมตร พระราชดำรินครั้งนั้นมีอยู่ว่า เมืองสุโขทัยเป็นเมืองใหม่ไม่มีผู้คนพอจะต่อสู้รักษาให้พ้นจากการรุกรานจากพม่าซ้ำศึกได้ เมืองสุโขทัยเคยถูกยุบเป็นอำเภอมีชื่อว่า "อำเภอนาน" ขึ้นอยู่กับอำเภอสวรรคโลก เมื่อปี พ.ศ. 2475 จนกระทั่งปี พ.ศ.2482 ทางราชการจึงได้ยกฐานะเป็นจังหวัดตั้งปรากฏอยู่จนกระทั่งปัจจุบันนี้

สุโขทัยเป็นราชธานีแห่งแรกของราชอาณาจักรไทย สิ่งสำคัญที่จะต้องระลึกก็คือมหาราชพระองค์แรกของไทยได้ถือกำเนิดขึ้น ณ สุโขทัยแห่งนี้ พระองค์ทรงปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขกับได้ขยายดินแดนออกไปอย่างกว้างใหญ่ไพศาล และเจริญรุ่งเรืองอย่างสูงสุดในช่วงเวลานั้น จากร่องรอยและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ชี้ให้เห็นว่า ศิลปวัฒนธรรมของความเป็นไทยได้เริ่มต้น ณ แห่งนี้ วิทยาการความรู้ความสามารถ และเทคโนโลยีแขนงต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีภาษาและหนังสือของตนเองได้บ่งบอกถึงอารยธรรมอันสูงส่งของคนไทยได้เริ่มขึ้น และวิวัฒนาการเป็นมรดกตกทอดถึงลูกหลานไทยได้สืบทอดต่อกันมาจนตราบนานเท่านาน

สุโขทัยจึงเป็นดินแดนแห่งความทรงจำ เป็นดินแดนแห่งความภาคภูมิใจของคนไทยทั้งชาติที่จะลืมเลือนเสียมิได้เป็นอันขาด สุโขทัยเป็นดินแดนแห่งความทรงจำถึงอดีตกาลแห่งความภาคภูมิใจของคนไทยในความสำคัญที่ 1) เป็นราชธานีแห่งแรกของไทยและมีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลที่สุด 2) เป็นดินแดนของมหาราชอาณาจักรแรกของไทย 3) กษัตริย์พระองค์แรกทรงผนวชในบวรพุทธศาสนา 4) เป็นจุดกำเนิดลายสือไทย และวรรณคดีเล่มแรกของไทย "ไตรภูมิพระร่วง" และ 5) เป็นแหล่งกำเนิดอุตสาหกรรมชิ้นแรก "ซามสังคโลก" (สำนักงานจังหวัดสุโขทัย, 2552) และด้วยความยิ่งใหญ่ดังกล่าวนี้เอง จึงทำให้จังหวัดสุโขทัยได้ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศสนใจเข้ามาเยี่ยมชมจังหวัดนี้ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

สำหรับรายได้จากการท่องเที่ยวของจังหวัดสุโขทัยในปี 2550 นั้นมีการเติบโตเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีอัตราการเติบโตร้อยละ 11.62 หากพิจารณาแยกเป็นคนไทยมีการเติบโตเพิ่มขึ้นร้อยละ 12.57 และชาวต่างชาติเติบโตเพิ่มขึ้นร้อยละ 9.76 ปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนการเดินทาง อาทิ แหล่งท่องเที่ยวอุทยานที่เป็นมรดกโลก รวมถึงงานเทศกาลงานประเพณี อาทิ การจัดงานประเพณีลอยกระทงเผาเทียนเล่นไฟ ณ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และงานประเพณีสงกรานต์โอยทาน สงกรานต์ศรีสัชชนาลัย รวมทั้งการเพิ่มขึ้นในกลุ่มประชุม/สัมมนา/ดูงาน/อบรม ที่เข้าสู่พื้นที่เพิ่มขึ้น ส่งผลต่อจำนวนการเดินทางมายังจังหวัดนี้เพิ่มขึ้น สำหรับนักท่องเที่ยวคนไทยส่วนใหญ่มักยังคงเป็นการเดินทางภายในภูมิภาคเดียวกัน ด้านพาหนะที่ใช้ในการเดินทางโดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่ทำงาน ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติกลุ่มตลาดหลักของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ คือ เยอรมัน ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น ซึ่งนิยมเดินทางมาเอง โดยพาหนะที่นิยมใช้ในการเดินทางคือ รถยนต์ส่วนตัว รองลงมาคือ รถโดยสารประจำทาง สำหรับการเดินทางแต่ละครั้ง นักท่องเที่ยวมีระยะเวลาพำนักเฉลี่ย 1.98 วัน และจากจำนวนนักท่องเที่ยว คีนพัก และการใช้จ่ายแต่ละวันประมาณ 1,187.74 บาท ก่อให้เกิดรายได้จากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวน 1,003.80 ล้านบาท ส่วนนักท่องเที่ยวมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อวันประมาณ 771.24 บาท ทำให้เกิดรายได้หมุนเวียนเป็นจำนวน 215.02 ล้านบาท เมื่อรวมรายได้ทั้งหมดที่เกิดจากการท่องเที่ยวภายในจังหวัดสุโขทัยเท่ากับ 1,218.82 ล้านบาท โดยผู้เยี่ยมชมเยือนมีค่าใช้จ่ายระหว่างอยู่ในจังหวัดสุโขทัยจำนวน 1,084.43 บาท (สำนักงานจังหวัดสุโขทัย, 2552, หน้า 21)

ด้านอุตสาหกรรมนั้น จังหวัดสุโขทัยตั้งอยู่ในเขตการส่งเสริมการลงทุนเขต 3 มีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมด 577 แห่ง โดยอุตสาหกรรมที่มีมากเป็นอันดับหนึ่ง ได้แก่ อุตสาหกรรมขนส่ง รองลงมาคือ อุตสาหกรรมกระดาษ และอุตสาหกรรมโลหะ ตามลำดับ (สำนักงานจังหวัดสุโขทัย, 2552, หน้า 13)

ด้านพาณิชย์กรรม จะเน้นที่สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งในปี 2552 จำหน่ายได้รวม 362,297,265 บาท คิดเป็นอัตราร้อยละ 120.77 ของยอดประมาณการจังหวัด โดยมีผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการคัดสรรเป็นสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ประเภทอาหาร คือ ลำดับที่ 1 ได้แก่ ก๋วยเตี๋ยวหลอด หมู 5 ตำบลหนองตูม อำเภอองไกรลาศ ลำดับที่ 2 ได้แก่ น้ำมันพืชถั่วเหลืองศรีทอง ตำบลเมืองสวรรคโลก อำเภอสวรรคโลก และลำดับที่ 3 ได้แก่ น้ำปลา หมู 12 ตำบลท่าฉนวน อำเภอองไกรลาศ ส่วนประเภทศิลปประดิษฐ์และของที่ระลึก ลำดับที่ 1 ได้แก่ เครื่องเคลือบดินเผา หมู 12 ตำบลเกาะตาเลี้ยง อำเภอศรีสำโรง ลำดับที่ 2 ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผา หมู 2 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอศรีมาศ และลำดับที่ 3 ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผา หมู 5 ตำบลหนองอ้อ อำเภอศรีสัชชนาลัย (สำนักงานจังหวัดสุโขทัย, 2552, หน้า 13-14)

ด้านเศรษฐกิจของจังหวัดสุโขทัยนั้นขึ้นอยู่กับภาคการเกษตรเป็นหลัก รองลงมาเป็นภาคการค้าส่งค้าปลีก ภาคอสังหาริมทรัพย์ ภาคขนส่ง คลังสินค้าและคมนาคม และภาคอุตสาหกรรม เป็นสำคัญตามลำดับ (สำนักงานคลังจังหวัดสุโขทัย, 2550) ตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดประมาณการปี 2551 เท่ากับ 34,040 ล้านบาทต่อปี โดยประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี (GPP Per Capita) เท่ากับ 54,417 บาท/คน/ปี (สำนักงานจังหวัดสุโขทัย, 2552, หน้า 11) ซึ่งจะเห็นได้ว่าถึงแม้จังหวัดสุโขทัยจะมีเมือง “มรดกโลก” เป็นสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยวภายในจังหวัดก็ตาม แต่การเปลี่ยนแปลงทางวิถีชีวิตและการผลิตก็ยังคงเปลี่ยนแปลงไปไม่มากนัก

สำหรับจังหวัดกำแพงเพชรนั้น ตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย มีลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปเป็นป่าเขา มีภูเขาสลับซับซ้อน ทางทิศตะวันตกและทิศใต้มีที่ราบใหญ่ ภาคกลางมีลักษณะลาดเอียงจากทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออก มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญได้แก่ ป่าไม้ พลู่ออไรท์ หินอ่อน และน้ำมันปิโตรเลียม กำแพงเพชร เป็นเมืองเก่าแก่ที่ปรากฏหลักฐานอยู่ในประวัติศาสตร์ไทยไม่น้อยกว่า 700 ปี ตัวเมืองตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ยังปรากฏซากกำแพงเมืองเก่าเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าโค้งไปตามรูปลำน้ำปิง และยังมีซากของป้อมปราการที่แข็งแรง แสดงถึงความสำคัญในอดีตที่จะต้องเป็นเมืองในระดับเมืองลูกหลวง และเมืองหน้าด่านมาก่อน จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์บ่งบอกว่า ก่อนมีเมืองกำแพงเพชร เคยมีเมืองเก่ามาก่อนนั้นแล้ว 2 เมือง คือ เมืองชากังราว ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำปิงกับเมืองนครชุม ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำปิงตรงกันข้ามกับเมืองกำแพงเพชรเก่า สำหรับในปัจจุบัน จังหวัดกำแพงเพชรมีพื้นที่ 8,607,490 ตารางกิโลเมตร (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จังหวัดกำแพงเพชร, 2552)

จังหวัดกำแพงเพชรมีสถานที่ท่องเที่ยวทั้งทางประวัติศาสตร์และทางธรรมชาติ อันได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร อันประกอบด้วยกลุ่มโบราณสถานขนาดใหญ่ซึ่งจะเป็นศาสนสถานเป็นส่วนมาก เช่น วัดพระแก้ว วัดพระสี่อิริยาบถ วัดช้างล้อม ซึ่งนักท่องเที่ยวจะพบเทคโนโลยีในการสร้างสมัยโบราณ เช่น การใช้เสาศิลาแลงเป็นเสาค้ำอาคาร โดยเสาแต่ละต้นถูกสกัดขึ้นมาจากศิลาแลงใต้ดิน มีน้ำหนักตันละไม่ต่ำกว่า 30 ตัน นอกจากนี้ก็ยังมีพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร วัดพระธาตุ ศาลพระอิศวร วัดป่ามด วัดพระนอน วัดพระสิงห์ วัดช้างรอบ เป็นต้น สำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ จังหวัดกำแพงเพชรก็ยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามน่าประทับใจไม่แพ้จังหวัดอื่นอยู่หลายแห่งด้วยกันคือ อุทยานแห่งชาติน้ำตกคลองลาน อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ซึ่งเป็นรอยต่อของสองจังหวัดคือ กำแพงเพชรและนครสวรรค์ อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า ซึ่งภายในอุทยานแห่งชาติทั้ง 3 แห่ง ก็ประกอบด้วยน้ำตก น้ำพุ ธรรมชาติอีกเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้แล้ว จังหวัดกำแพงเพชรยังมีงานประเพณีประจำปีซึ่งเป็นที่รู้จัก และสร้างชื่อเสียงให้แก่จังหวัด ดึงดูดนักท่องเที่ยวจำนวนมากให้มาเยือน ได้แก่ งานนบพระ-เล่นเพลง โดยงานนี้จัดขึ้นในระหว่างวันมาฆบูชาหรือวันเพ็ญเดือนสาม ซึ่งจะเป็นช่วงประมาณเดือนกุมภาพันธ์ เป็นการฟื้นฟูงานประเพณีดั้งเดิม ตามหลักฐานในศิลาจารึกเมืองพระชุมหรือเมืองนครชุม ซึ่งกล่าวถึงการจัดขบวนแห่ไปนบพระมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย ลักษณะการจัดงานในปัจจุบันจะมีการตกแต่งริ้วขบวนอย่างสวยงาม โดยมีผู้เข้าร่วมขบวนแต่งกายแบบโบราณ แล้วเคลื่อนขบวนข้ามแม่น้ำปิงไปนมัสการพระบรมธาตุเจดีย์ที่ฝั่งนครชุม และมีการแสดงมหรสพ ศิลปวัฒนธรรมไทย และการออกร้านของส่วนราชการ นอกจากนี้ก็ยังมีงานสารทไทยกล้วยไข่เมืองกำแพง ซึ่งเป็นการจัดงานเฉลิมฉลองวันสารทไทยในวันขึ้น 15 ค่ำ และแรม 1 ค่ำ ของเดือนกันยายนทุกปี และมีจุดมุ่งหมายที่จะเผยแพร่กล้วยไข่ ซึ่งเป็นผลไม้พื้นเมืองที่มีชื่อเสียงของจังหวัด ในงานนี้จะมีการประกวดและจำหน่ายกล้วยไข่ การแข่งขันกวนกระยาสารท งานนิทรรศการทางการเกษตร การออกร้านจำหน่ายสินค้าและการแสดงมหรสพต่างๆ ส่วนสินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึกส่วนมากจะเป็นของกิน โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์จากพืชไร่พืชสวน อาทิ กล้วยไข่ กระยาสารท เผือกฉาบ มันฉาบ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาโครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัดกำแพงเพชร (ข้อมูล ณ เดือนกันยายน 2550) โดยพิจารณาจากผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) พบว่า ขึ้นกับภาคอุตสาหกรรมการผลิต การเกษตร และภาคการค้าส่งค้าปลีก เป็นสำคัญ ภาวะเศรษฐกิจโดยรวมของจังหวัดกำแพงเพชรชะลอตัว โดยด้านอุปสงค์มีการใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคชะลอตัวจากการชะลอการใช้จ่ายของผู้บริโภค การลงทุนยังคงชะลอตัว ตามสถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศและสถานการณ์ทางการ

เมือง และราคาน้ำมันที่มีแนวโน้มสูงขึ้น ส่งผลต่อระดับความเชื่อมั่นของนักลงทุนลดลง ด้านอุปทานภาคเกษตร รายได้เกษตรกรของจังหวัดเพิ่มขึ้น จากปริมาณและราคาผลผลิตที่สูงขึ้น ภาคบริการขยายตัวตามกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด สำหรับนอกภาคเกษตร การผลิตภาคอุตสาหกรรมชะลอตัวจากด้านอุตสาหกรรมผลิตเครื่องดื่มน้ำเป็นสำคัญ เนื่องจากยอดสั่งซื้อของตัวแทนจำหน่ายลดลง จากนโยบายภาครัฐที่รณรงค์ ลด ละเลิก การดื่มสุรา และในช่วงเดือนกันยายนยังอยู่ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ส่วนการผลิตภาคการเกษตร พบว่า รายได้เกษตรกรของจังหวัดเพิ่มขึ้น เนื่องจากภาวะการผลิตสินค้าเกษตรและราคา สินค้าเกษตรหลักของจังหวัดเพิ่มขึ้นได้แก่ข้าวนาปี ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพิ่มขึ้น เมื่อเทียบกับเดือนเดียวกันของปีแล้ว ในเดือนนี้มีผลผลิตที่ออกสู่ตลาด ได้แก่ ข้าวนาปี ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และมันสำปะหลัง สาขาบริการและท่องเที่ยวขยายตัว เมื่อเทียบเดือนเดียวกันในปี 2549 โดยพิจารณาจากรายได้การท่องเที่ยวของจังหวัด มีทั้งสิ้น 306,880 บาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 5.20 และจำนวนนักท่องเที่ยว ทั้งสิ้น 25,919 คน เพิ่มขึ้นร้อยละ 19.13 โดยส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ด้านปริมาณการใช้ไฟฟ้าของโรงแรมเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.24 (สำนักงานคลังจังหวัดกำแพงเพชร, 2552)

ด้านอุตสาหกรรม ภาวะการณ์การลงทุนด้านอุตสาหกรรมของจังหวัดกำแพงเพชรในปี 2552 มีการเพิ่มขึ้นของโรงงานที่ได้รับอนุญาตประกอบกิจการโรงงานในระหว่างเดือน ตุลาคม 2551-กันยายน 2552 ส่วนใหญ่เป็นโรงงานขนาดเล็ก เงินลงทุนไม่เกิน 10 ล้านบาท เพิ่มขึ้น จำนวน 52 โรงงาน คิดเป็นร้อยละ 8.78 ของจำนวนโรงงานทั้งหมด 592 โรงงานในปัจจุบัน ซึ่งส่วนมากประกอบกิจการอุตสาหกรรมการเกษตร จำนวน 32 โรงงาน คิดเป็นร้อยละ 61.54 รองลงมาเป็นอุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์และเครื่องเรือน จำนวน 8 โรงงาน คิดเป็นร้อยละ 15.38 และประกอบกิจการอุตสาหกรรมอื่นๆ อีกจำนวน 12 โรงงาน คิดเป็นร้อยละ 23.08 ของจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้น (สำนักงานจังหวัดกำแพงเพชร, 2552, หน้า 31)

ส่วนด้านพาณิชย์กรรมนั้น ประเภทธุรกิจที่สำคัญได้แก่ ธุรกิจขายส่ง ขายปลีก โรงแรม ร้านอาหาร ธุรกิจก่อสร้าง และธุรกิจอุตสาหกรรมการผลิต โดยดูจากสถิติการจดทะเบียนตั้งใหม่ของนิติบุคคลที่เพิ่มขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ.2548 เป็นต้นมา คาดว่าส่วนหนึ่งมาจากปัจจัยตามมาตรการต่างๆ ที่เป็นตัวสนับสนุนโดยเฉพาะจากมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นทั้งกองทุนหมู่บ้านและการส่งเสริมสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) และมาตรการอื่นที่ภาครัฐให้การสนับสนุนเรื่อยมา ส่งผลให้เกิดรายได้/เงินตรา มีการหมุนเวียนไหลผ่านในระดับท้องถิ่น และระดับชุมชนเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดการจ้างงาน และรายได้ ส่งผลให้กำลังซื้อและการบริโภคเพิ่มขึ้นตามไปด้วย (สำนักงานจังหวัดกำแพงเพชร, 2552, หน้า 28)

จากข้อมูลที่ได้ของจังหวัดกำแพงเพชรนั้น ก็ไม่ได้แตกต่างกับจังหวัดสุโขทัย นั่นคือ ถึงแม้ทั้งสองจังหวัดจะมีเมืองมรดกโลกร่วมกันเป็น “อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร” ก็ตาม การมีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นนั้น ยังไม่ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและวิถีการผลิตของผู้คนในพื้นที่มากเมื่อเปรียบเทียบกับ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้คนภายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

6. ผลกระทบจากการท่องเที่ยว

ในการวิเคราะห์ผลกระทบอันเกิดจากการท่องเที่ยว นั้น มีวิธีการวิเคราะห์อยู่หลายวิธี ดังจะกล่าวต่อไปนี้

การวิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยว (Economic Impacts of Tourism) คือ การแกะร่องรอยการหมุนเวียนของการใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวในภูมิภาค เพื่อระบุการเปลี่ยนแปลงในการขาย, รายได้จากภาษี, รายได้, และงานอาชีพต่างๆ จากกิจกรรมการท่องเที่ยว หลักวิธีการศึกษาจะเป็นการสำรวจการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว, การวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิจากสถิติเศรษฐกิจ, ตัวแบบพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์, ตัวแบบปัจจัยการผลิต-ผลผลิต (Input-Output Model: IO Model) และตัวทวี

ส่วนการวิเคราะห์ผลกระทบทางการคลัง จะระบุการเปลี่ยนแปลงในอุปสงค์สำหรับงานอำนวยความสะดวกและบริการของรัฐที่เป็นผลมาจากการกระทำบางอย่าง และประมาณรายได้และต้นทุนสำหรับหน่วยงานของรัฐในการให้บริการอำนวยความสะดวกนั้นๆ

การวิเคราะห์ทางการเงินนั้น จะกำหนดว่าธุรกิจจะสามารถสร้างรายได้ครอบคลุมต้นทุนและสร้างกำไรได้หรือไม่ โดยทั่วไปรวมถึงการวิเคราะห์ระยะสั้นเกี่ยวกับต้นทุนเริ่มต้นและการวิเคราะห์ในระยะยาวขึ้นเกี่ยวกับหนี้สิน, ต้นทุนปฏิบัติการ, และรายได้ การวิเคราะห์ทางการเงินสำหรับธุรกิจส่วนตัว จะเป็นการวิเคราะห์ผลกระทบทางการคลังสำหรับหน่วยงานของรัฐในพื้นที่

สำหรับการวิเคราะห์อุปสงค์หรือความต้องการ จะทำการประมาณตัวเลขและหรือประเภทของผู้เยี่ยมชม/นักท่องเที่ยวในพื้นที่ ผ่านการประมาณ การพยากรณ์ หรือตัวแบบอุปสงค์ จำนวนผู้เยี่ยมชมหรือยอดขายจะถูกคะเนผ่านการตัดสิน (Delphi method) แนวโน้ม (Time series methods) หรือใช้ตัวแบบที่ศึกษาวิธีการเยี่ยมชมหรือการใช้จ่ายที่แตกต่างกัน จากปัจจัยที่กำหนดอุปสงค์ (Structural models) เช่น ขนาดประชากร, ระยะทาง, ระดับรายได้, ตัววัดทางด้านคุณภาพและการแข่งขัน

ส่วนการวิเคราะห์กำไร-ต้นทุน (Benefit and Cost: B/C) สามารถทำได้โดยการประมาณ ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจโดยเปรียบเทียบของนโยบายต่างๆ ด้วยการเปรียบเทียบกำไร-ต้นทุน การวิเคราะห์กำไร-ต้นทุน จะระบุนโยบายที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดจากมุมมองของสวัสดิการ สังคมทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน

นอกจากนี้การศึกษาความเป็นไปได้ ก็เป็นอีกวิธีที่นิยมนำมาใช้ในการประเมินผลกระทบ ก่อนจะตัดสินใจทางนโยบาย โดยวิธีนี้จะระบุความเป็นไปได้ทั้งด้านการเมือง, กายภาพ, สังคม, และเศรษฐกิจ โดยทางด้านเศรษฐกิจนั้นเกี่ยวข้องกับทฤษฎีการวิเคราะห์ทางการเงินเพื่อกำหนดความเป็นไปได้ทางการเงินและการวิเคราะห์อุปสงค์เพื่อกำหนดความเป็นไปได้ของตลาด การศึกษา ความเป็นไปได้ของภาคธุรกิจเน้นไปที่กำไรและต้นทุนของแต่ละธุรกิจหรือองค์กร ซึ่งขณะที่การ วิเคราะห์กำไร-ต้นทุน จะดูที่กำไร-ต้นทุนต่อสังคมมากกว่า

ส่วนการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นที่นิยมอย่างมากในปัจจุบันนี้ เนื่องจาก เป็นวิธีที่ช่วยให้การดำเนินโครงการมีความรอบคอบมากขึ้น โดยจะกำหนดผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อ สิ่งแวดล้อมในรูปของการเปลี่ยนแปลงในสังคม, วัฒนธรรม, เศรษฐกิจ, ชีวภาพ, กายภาพ, และ ระบบนิเวศ

สำหรับการประเมินผลกระทบทางทองเทียวนั้นในปัจจุบันนี้ วิธีการประเมินผลกระทบ ทางเศรษฐกิจมักถูกใช้ควบคู่ไปกับการประเมินผลทางด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเสมอ เนื่องจากเป็นที่ตระหนักว่าการวิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐกิจด้วยตัวมันเองจะแคบ และมักมี มุมมองที่เป็นไปโดยเด็ดขาดต่อผลกระทบของการท่องเที่ยว การศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจของ การท่องเที่ยวค่อนข้างเน้นไปที่ประโยชน์ทางด้านบวกของการท่องเที่ยว ในอีกทางหนึ่งการศึกษา ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม, สังคม, วัฒนธรรม, และการคลัง จะมุ่งเน้นไปที่ผลกระทบทางด้าน ลบของการท่องเที่ยวมากกว่า แต่ก็ไม่เสมอไปเพราะก็มีความจริงที่ว่าผลกระทบทางเศรษฐกิจ ทางด้านลบของการท่องเที่ยว (งานตามฤดูกาลและงานที่มีค่าจ้างต่ำ) และในหลายๆ กรณีที่มี ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสังคมในด้านบวก (การคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ของชุมชน และการศึกษาของนักท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่)

สำหรับการประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจ (Economic Impact Assessment: EIA) ที่ เป็นที่นิยมใช้สำหรับนักเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ การใช้วิธีการแกะร่องรอยการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรม ทางเศรษฐกิจ ที่เป็นผลมาจากการกระทำบางอย่าง วิธีการนี้ จะระบุว่าเศรษฐกิจส่วนใดจะได้ ประโยชน์จากการท่องเที่ยว และประมาณรายได้และการจ้างงานในพื้นที่ กระบวนการประเมินผล กระทบทางเศรษฐกิจจะไม่ประเมินประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจและต้นทุนทางการคลัง สำหรับ

ปัญหาอื่นๆของการใช้วิธีนี้ก็คือ การประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจจะเป็นส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์ที่กว้างขึ้น การวิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐกิจจะประเมินการมีส่วนร่วมของกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจในพื้นที่ โดยการประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจจะตอบคำถามพื้นฐานในการศึกษาเรื่องผลกระทบทางเศรษฐกิจ อันได้แก่ นักท่องเที่ยวใช้จ่ายไปเท่าไรในพื้นที่ สัดส่วนของยอดขายของธุรกิจในพื้นที่ที่มาจากการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนและธุรกิจในพื้นที่เป็นจำนวนเท่าไร และมีรายได้จากภาษีเท่าไรจากการท่องเที่ยว

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับ การหามูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจที่เกิดจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในประเทศไทยนั้น พบว่า มีผู้ศึกษาอยู่คณะเดียวซึ่งมี มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด เป็นหัวหน้าคณะวิจัย คาดว่าเป็นเพราะมีความยุ่งยากในการประมาณการมูลค่าที่แน่นอนของตัวเลขทางเศรษฐกิจที่ต้องนำมาใช้ในการคำนวณนั่นเอง นอกจากนี้ก็มีงานที่ศึกษามูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งจะเป็นลักษณะการประเมินมูลค่าของแหล่งอุทยานประวัติศาสตร์ ซึ่งมีความใกล้เคียงในเรื่องของลักษณะแหล่งท่องเที่ยวอยู่บ้าง แต่สำหรับในต่างประเทศ พบว่า มีการศึกษาในทำนองเดียวกันอยู่บ้าง โดยรายละเอียดของผลการศึกษามีดังนี้

มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด (2546, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยภายใต้โครงการมูลค่าเพิ่มในประเทศของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย พบว่า ในปี พ.ศ.2545 อุตสาหกรรมโรงแรมของทั้งโลกมีจำนวนห้องทั้งหมด 13,887,000 ห้อง ตลาดมีขนาดไม่น้อยกว่า 2 แสนล้านดอลลาร์สหรัฐฯ หรือคิดเป็นเงินไทยประมาณ 8 ล้านล้านบาท และเป็นอุตสาหกรรมที่มีแนวโน้มดี แต่มีความผันผวนตามเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โรงแรมที่มีรายได้สูงส่วนใหญ่เป็นโรงแรมที่มีเครือข่ายนานาชาติและเครือข่ายส่วนใหญ่อยู่ในสหรัฐอเมริกาและยุโรป แนวโน้มอนาคตคาดว่าเครือข่ายนานาชาติจะมีการควมรวมกิจการเพื่อขยายขนาดของเครือข่ายกันมากขึ้นเพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขันให้สูงขึ้น และมีช่องทางการตลาดที่กว้างขึ้น ในขณะเดียวกันเครือข่ายโรงแรมในเอเชียโดยเฉพาะกลุ่มโรงแรมสัญชาติสิงคโปร์และฮ่องกงมีแนวโน้มที่จะขยายไปยังภูมิภาคอื่นๆ (รวมทั้งประเทศไทย) มากขึ้นเพื่อลดความเสี่ยง และการแข่งขันในอุตสาหกรรมนี้ก็มีความรุนแรงมากขึ้น จนทำให้โรงแรมขนาดกลางและขนาดเล็กต้องพยายามสร้างความแตกต่างโดยทำให้เป็นโรงแรมแบบ “บูติค” มากขึ้น และจำนวนโรงแรมและที่พักในปีพ.ศ.2545 มีจำนวนมากกว่า 3,700 แห่ง มีห้องพักรวมกันไม่น้อยกว่า 230,000 แห่ง มีการจ้างงานโดยตรงกว่า 154,000 คน สร้าง

รายได้ปีละไม่ต่ำกว่า 170,000 ล้านบาท อุตสาหกรรมโรงแรมสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มประมาณ 89,000 ล้านบาท โดยแรงงานหนึ่งคนสร้างมูลค่าเพิ่มได้ 579,457 บาทและสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มต่อห้องได้ 373,575 บาท เสียภาษีทางอ้อมทั้งสิ้น 10,113 บาท ซึ่งประมาณครึ่งหนึ่งของมูลค่าเพิ่มเป็นค่าจ้าง (44,599 ล้านบาท) คิดเป็นมูลค่าเพิ่มที่เก็บไว้ในประเทศร้อยละ 97 ของมูลค่าเพิ่มทั้งหมด เป็นมูลค่าเพิ่มที่ตกอยู่กับชาวต่างชาติจำนวน 2,356 ล้านบาท โดยพบว่า มีการนำเข้าอาหารและเครื่องตีมีประมาณ 1,500 ล้านบาท และมีการจ่ายค่าธรรมเนียมสำหรับการจ้างบริษัทรับจ้างบริหารจัดการโรงแรมจากต่างประเทศ และการใช้ซื้อการค้าของเครือข่ายสากลประมาณ 900 ล้านบาท นอกจากนี้ มีingsรพ ขาวสะอาด, นกุล เครือฟูและอัครพงค์ อันทอง (2548, บทคัดย่อ) ยังได้ทำการศึกษามูลค่าเพิ่มในประเทศของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า อุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่มีบทบาททางเศรษฐกิจในระดับสูง และเป็นอุตสาหกรรมที่มีสถานประกอบการรวมกันถึง 8,005 แห่ง ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่เป็นภัตตาคาร ร้านอาหาร มีการจ้างงานรวมกันถึง 52,417 คน เมื่อวัดจากยอดขายพบว่ามีรายได้รวมกันถึง 38,030 ล้านบาท คำนวณออกมาเป็นมูลค่าเพิ่มสูงถึง 12,009 ล้านบาท ในขณะที่อัตราส่วนมูลค่าเพิ่มต่อยอดขายคำนวณได้ร้อยละ 33.28 มูลค่าเพิ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวคิดเป็นร้อยละ 46 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับจังหวัดในภาคบริการ (Service sector) ของจังหวัดเชียงใหม่ และคิดเป็นร้อยละ 14 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับจังหวัด (Gross Provincial Product : GPP) ของจังหวัดเชียงใหม่ หากไม่รวมกิจกรรมสนับสนุน (ปั้มน้ำมัน) ในปีพ.ศ.2545 อุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ศึกษารวมกันสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้สูงถึง 11,149 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 13 ของผลิตภัณฑ์จังหวัด และร้อยละ 42 ของ GPP ภาคบริการของจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อพิจารณาเป็นรายอุตสาหกรรม พบว่า อุตสาหกรรมที่มีขนาดมูลค่าเพิ่มใหญ่ที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ อุตสาหกรรมโรงแรมและรีสอร์ท อุตสาหกรรมภัตตาคารและร้านอาหาร และอุตสาหกรรมนำเที่ยว สำหรับมูลค่าที่เก็บไว้ในประเทศของอุตสาหกรรมย่อยส่วนใหญ่มีสัดส่วนสูงกว่าร้อยละ 90 ยกเว้น อุตสาหกรรมรถเช่า และอุตสาหกรรมรถเช่าเหมาคันซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 57 และ 66

ธานินทร์ ไชยเชษฐ์ และคณะ (2550) ศึกษาเรื่อง มูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถาน กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์ในพื้นที่กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ โดยเน้นการประเมินค่าผลประโยชน์จากอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง และอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ด้วยวิธีสมมติสถานการณ์ให้ประเมินค่า (Contingent valuation method, CVM) โดยสอบถามความเต็มใจที่จะจ่ายที่มีต่ออุทยานประวัติศาสตร์ใน 2 ประเด็น คือ ความเต็มใจที่จะจ่ายค่าธรรมเนียมเข้าชมอุทยานประวัติศาสตร์ของนักท่องเที่ยวชาวไทยจากบริการที่ได้รับในปัจจุบัน

โดยใช้คำถามปลายเปิด และความเต็มใจที่จะจ่ายเงินสมทบกองทุนอนุรักษ์อุทยานประวัติศาสตร์ ในรูปเงินบริจาคของนักท่องเที่ยวชาวไทย ภายใต้สถานการณ์สมมติว่า หากทางอุทยานประวัติศาสตร์แต่ละแห่ง เตรียมจัดตั้งกองทุนเพื่ออนุรักษ์ศิลปกรรมต่างๆ ภายในอุทยานฯ แล้ว นักท่องเที่ยวมีความเต็มใจที่จะจ่ายเป็นเงินเท่าใด โดยใช้คำถามปลายเปิดแบบถามสองครั้ง ที่มีการใช้มาตรวัดระดับความมั่นใจ และถามซ้ำด้วยคำถามปลายเปิด กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 480 คน ผลการศึกษาพบว่า ความเต็มใจที่จะจ่ายเฉลี่ยค่าธรรมเนียมเข้าชมอุทยานประวัติศาสตร์ของนักท่องเที่ยวชาวไทยจากบริการที่ได้รับในปัจจุบันเท่ากับ 20.06 และ 23.62 บาทต่อคนต่อครั้ง สำหรับอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง และอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ตามลำดับ ซึ่งสูงกว่าค่าธรรมเนียมเข้าชมในปัจจุบันเป็น 2 เท่า ความเต็มใจที่จะจ่ายเงินสมทบกองทุนอนุรักษ์อุทยานประวัติศาสตร์ในรูปเงินบริจาคของนักท่องเที่ยวชาวไทยเท่ากับ 367.45 และ 263.52 บาทต่อคนเพียงครั้งเดียวสำหรับอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง และอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ตามลำดับ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความเต็มใจที่จะจ่ายเงินสมทบกองทุนอนุรักษ์ปราสาทพนมรุ้ง คือ รายได้ต่อเดือน จำนวนครั้งที่เคยไปเยือนอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง และทัศนคติต่อกองทุนอนุรักษ์ปราสาทพนมรุ้ง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงลบกับความเต็มใจที่จะจ่ายเงินสมทบกองทุนอนุรักษ์ปราสาทพนมรุ้ง คือ ค่าใช้จ่ายต่อเดือนของนักท่องเที่ยว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความเต็มใจที่จะจ่ายเงินสมทบกองทุนอนุรักษ์ปราสาทพิมาย คือ รายได้ต่อเดือน อายุ และจำนวนปีที่ศึกษา ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงลบกับความเต็มใจที่จะจ่ายเงินสมทบกองทุนอนุรักษ์ปราสาทพิมาย คือ ค่าใช้จ่ายต่อเดือน และระยะทางจากที่อยู่ปัจจุบันถึงอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้ความเต็มใจที่จะจ่ายเงินสมทบกองทุนอนุรักษ์อุทยานประวัติศาสตร์สามารถคิดเป็นมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ในการอนุรักษ์โดยประมาณเท่ากับ 124.54 และ 48.04 ล้านบาทต่อปีสำหรับอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง และอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ตามลำดับ

จากงานวิจัยที่ได้มีการศึกษามาก่อน จะเห็นได้ว่า ถึงแม้งานของ มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด จะได้ทำการศึกษามูลค่าเพิ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว แต่ก็เป็นการศึกษามูลค่าเพิ่มที่หลงเหลืออยู่ในประเทศในภาพรวม และย่อยลงมาระดับจังหวัดก็เป็นเพียงเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่เท่านั้น แต่จังหวัดอยุธยา สุโขทัยและกำแพงเพชร ซึ่งเป็นจังหวัดที่รับผิดชอบมรดกโลก ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เปรียบเสมือนแม่เหล็กดึงดูดนักท่องเที่ยวจำนวนมากนั้น ยังไม่ได้มีการศึกษาอย่างแท้จริง ในขณะที่ข้อมูลมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจที่หลงเหลืออยู่ในจังหวัดนั้น เป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อ

จังหวัดและกรมศิลปากร เพื่อใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดโดยมีทิศทางที่ถูกต้อง ดังนั้นข้อมูลดังกล่าวจึงควรมีการวิจัยเพิ่มเติมต่อไป

นอกจากนี้ยังมีทั้งบทความและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจชุมชนซึ่งมีทั้งในแง่ดีและไม่ดี โดยการศึกษาผลกระทบมีดังต่อไปนี้

ซูสิทธิ์ ชูชาติ(2544) ได้ศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวและได้กล่าวไว้ว่า การเดินทางท่องเที่ยวเป็นทางเลือกที่เป็นที่นิยมเพื่อผ่อนคลายความเครียดอันเนื่องมาจากการประกอบอาชีพ ประกอบกับมีการพัฒนาการขนส่งให้สะดวกรวดเร็ว ทั้งโลกของข่าวสารข้อมูลต่างๆ มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และเจริญเติบโตอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้ธุรกิจท่องเที่ยวได้กลายเป็นอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุดในโลก ซึ่งการท่องเที่ยวที่ผ่านมาก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงมวลชน (Mass Tourism) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่จำนวนมาก โดยคำนึงถึงการสร้างกลไกการผลิตปริมาณมาก เพื่อลดต้นทุนต่อหน่วยให้ต่ำลง แล้วขายบริการท่องเที่ยวให้แก่ผู้ใช้ในเวลาถูกอันทำให้มีผู้มาใช้บริการเพิ่มมากขึ้น ซึ่งประเทศต่างๆ ถือนำมาเป็นแบบอย่างในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นให้มีการรองรับนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด เพื่อให้ได้รายได้จากการท่องเที่ยวมากที่สุด ซึ่งมีได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดตามมาในระยะยาวจากการท่องเที่ยว ซึ่งก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เป็นการสูญเสีย และไม่สามารถปรับคืนสู่สภาพเดิมด้วยตัวมันเองได้ และเนื่องจากกระแสการอนุรักษ์ เรียกร้องให้คืนสภาพความสมบูรณ์แก่ธรรมชาติเพื่อความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง ทำให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวถูกมองว่า เป็นธุรกิจที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อม มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งในเรื่องแหล่งท่องเที่ยวและวัฒนธรรมชุมชนมากกว่าผลตอบแทนที่ได้รับมา

สำหรับการศึกษาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่แล้วจะมองว่าการท่องเที่ยวทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น จะเห็นได้จากงานวิจัยต่างๆ ดังนี้

ประสิทธิ์ ลีปรีชา (2538) ได้ศึกษาผลกระทบของนโยบายรัฐเรื่องการท่องเที่ยว: ทวีร์ป่าที่มีต่อชุมชน พบว่า ชาวบ้านในพื้นที่มีชีวิตความเป็นอยู่เชิงเศรษฐกิจที่ดีขึ้นกว่าเดิม โดยมีรายได้มากขึ้นจากการเป็นลูกหาบ และการขายสินค้าที่ระลึก เช่น สร้อย ลูกประคำ กำไลข้อมือ สร้อยคอ สร้อยข้อมือ ตุ้มหู เขี้ยวโบราณปลอม และผ้าปัก เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกัน ผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจก็สามารถทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้ ดังเช่น กรณีการขัดแย้งระหว่างวัดพระธาตุลำปางหลวง ชุมชน และองค์กรของรัฐ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และจากงานของประสิทธิ์ ยังชี้ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวได้ส่งผลให้เกิดอาชีพใหม่ขึ้น เช่น การให้บริการสิ่งผิดกฎหมาย เช่น ยา

เสฟติดประเภทผืนและเฮโรอิน และอาชีพโสเภณีที่แฝงตัวในรูปของคนขายของที่ระลึก และที่สำคัญคือ สินค้าที่ระลึกนั้นที่นำมาขายนั้น ไม่ใช่การผลิตของชุมชนแต่เป็นการซื้อสินค้าจากที่อื่น

มณีวรรณ ผิวนิม (2545) ได้ทำการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนตลาดน้ำทางด้านเศรษฐกิจ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก โดยทำการสัมภาษณ์เจาะลึกและทำการสนทนากลุ่ม แต่ได้มีการแจกแบบสอบถามเพิ่มเติมในบางประเด็น ผลการศึกษาพบว่าทำให้เกิดการจ้างงานในชุมชน ไม่ต้องไปหางานนอกชุมชน มีกิจกรรมการผลิตที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นภายหลังจากได้มีการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

รังสิต เกาแก้ว, ศุภิกา สุภารัตน์ และณัฐรภานต์ คำใจวุฒิ (2549) ได้ทำการศึกษาผลกระทบทางการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่า จังหวัดเชียงราย: กรณีศึกษาเปรียบเทียบจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือ นักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 400 คนและชาวต่างประเทศอีก จำนวน 400 คน ที่มาเที่ยวชนเผ่าจังหวัดเชียงรายในพื้นที่ 4 อำเภอ คือ อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่สาย อำเภอแม่จัน และอำเภอแม่ลาว เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่า ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย มีทั้งผลดีและผลเสียด้านวัฒนธรรมและด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนด้านเศรษฐกิจมีแต่ผลดี โดยผลดีด้านเศรษฐกิจคือ ชนเผ่ามีรายได้เพิ่มขึ้นจากการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยว

นอกจากนี้ก็จะม้งงานวิจัยจากต่างประเทศที่ได้ทำการศึกษาเรื่องผลกระทบทางเศรษฐกิจเช่นกัน โดยมีงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

ซุง คี ลี (1996) ซึ่งได้ทำการศึกษาประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในประเทศเกาหลีใต้ โดยใช้ตัวแบบ IO (Input-Output) ในรูปของผลผลิต, รายได้, การจ้างงาน, มูลค่าเพิ่ม, ภาษีทางตรง, และการนำเข้า ส่วนการกระจายรายได้ทำการพิจารณาระหว่างชนชั้นของสังคมในระดับต่างๆ กัน โดยใช้เส้นโค้งของลอเรนซ์ (Lorenz Curve) และค่าสัมประสิทธิ์จีนี่ ผลการศึกษาพบว่า อุตสาหกรรมท่องเที่ยวส่งผลต่อเศรษฐกิจดีกว่าอุตสาหกรรมอื่นๆ ในรูปของการสร้างงานและรายได้จากภาษี นอกจากนี้ยังส่งผลดีในการลดการรั่วไหล แต่พบว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวส่งผลต่อการเชื่อมโยงทางอุตสาหกรรม (Linkage Effect) น้อยกว่าอุตสาหกรรมประเภทอื่นๆ ส่วนเส้นโค้งของลอเรนซ์ (Lorenz Curve) และค่าสัมประสิทธิ์จีนี่ แสดงให้เห็นว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยว มีส่วนในการกระจายรายได้ระหว่างระดับชั้นรายได้ของครัวเรือนได้ดีกว่าอุตสาหกรรมประเภทอื่นๆ

อาเรียนา ซีล่า, แคม แลงค์ฟอร์ด และจิล โนว์ แลงค์ฟอร์ด (2009) ได้เขียนบทความทางวิชาการเรื่อง Visitor Spending and Economic Impacts of Heritage Tourism: A Case Study of the Silos and Smokestacks National Heritage Area โดยกล่าวว่า มรดกหรือวัฒนธรรมหรือสิ่งที่สืบทอดกันมา (Heritage) เป็นหนึ่งในตัวแปรที่สำคัญ และมีการเติบโตอย่างรวดเร็วของการท่องเที่ยว ซึ่งการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนอกจากจะเป็นการขยายความภาคภูมิใจและอัตลักษณ์ของชุมชนแล้วยังเป็นตัวสร้างรายได้สู่ชุมชนอีกด้วย การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถควบบรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งทางด้านการวางแผนวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว ซึ่งการจะเข้าใจธรรมชาติของรายจ่าย และรูปแบบการใช้จ่ายของผู้เข้าชม/นักท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ได้มีการวางแผนการท่องเที่ยวมาแล้วนั้น ค่อนข้างยากที่จะเข้าใจ ซึ่งรูปแบบการใช้จ่ายนี้เอง ได้เป็นกุญแจในการคาดการณ์การกระจายทางเศรษฐกิจสู่ชุมชนของผู้ที่วางแผนการท่องเที่ยว งานวิจัยชิ้นนี้ได้ทำการสำรวจนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเขตรมรดกของชาติ “ไซโลและโสมัคแสดคส์” (Silos and Smokestacks : SSNHA) ซึ่งพื้นที่นี้ประกอบด้วย 37 เขต ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของมลรัฐไอโอวา ประเทศสหรัฐอเมริกา รูปแบบการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวนี้จะถูกพิจารณาใน 4 พื้นที่ของ SSNHA คือ ฟาร์ม, พืชภัณฑ์, สวน, และสวนธุรกิจ ใช้ตัวแบบปัจจัยนำเข้า-ผลผลิต (IO model) ในการศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจ ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในพื้นที่ต่างๆ กันของ SSNHA พบว่าหมวดค่าใช้จ่ายที่สูงที่สุดในทุกพื้นที่ยกเว้นพื้นที่สวนธุรกิจ คือ ค่าใช้จ่ายด้านที่พักอาศัย ตามมาด้วยค่าใช้จ่ายในการจับจ่ายซื้อของ ส่วนนักท่องเที่ยวในส่วนพื้นที่ธุรกิจจะใช้จ่ายในการจับจ่ายซื้อของมากกว่าการใช้จ่ายด้านที่พักอาศัย และพบว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อหัวของนักท่องเที่ยวในพื้นที่นี้สูงที่สุดในทั้ง 4 พื้นที่ของ SSNHA และสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของมลรัฐไอโอวา ในปี 2004 พบว่าผู้ที่ไม่ได้พักอาศัย/ราษฎรของภาคมีส่วนในเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของมลรัฐไอโอวาทั้งหมด 103 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และสร้างงานจำนวน 1981 งาน เมื่อพิจารณาเฉพาะในส่วนของนักท่องเที่ยวที่เยี่ยมชม SSNHA นั้นส่งผลทางเศรษฐกิจทั้งหมด 42 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และสร้างงาน 803 งาน เงินส่วนมากจะถูกใช้จ่ายไปในส่วนของงานบริการและการค้าปลีก ในขณะที่ผลกระทบทางส่วนใหญ่จะเชื่อมโยงสู่ค่าใช้จ่ายพื้นฐานในหมวดของอาหารและที่พักอาศัย ทางด้านผลกระทบทางอ้อมนั้นกระจายอย่างกว้างขวางในทุกส่วนของภาคเศรษฐกิจ นโยบายของประเทศส่วนใหญ่จะกระตุ้นการอนุรักษ์วัฒนธรรมซึ่งเป็นสมบัติของชุมชนให้รู้ซึ่งถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิต อีกด้านหนึ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังนำมาซึ่งผลประโยชน์ต่อชุมชน และกระตุ้นให้ประชาชนดูแล

จัดการและขยายวัฒนธรรมของตนเอง ผลกระทบทางเศรษฐกิจของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ SSNHA และผู้เยี่ยมชมโดยทั่วไปที่ SSNHA แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมช่วยเหลือผู้ชุมชนต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของมลรัฐไอโอวาได้เป็นอย่างดี

ส่วนผลกระทบด้านทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศน์ โดยมากแล้วผลกระทบทางด้านนี้จะเป็นในแง่ลบ ดังจะเห็นได้จากการศึกษาวิจัยต่างๆ ดังนี้

ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2538) ได้ศึกษาผลกระทบของนโยบายรัฐเรื่องการท่องเที่ยว: ทวีรป่าที่มีต่อชุมชน พบว่า มีผลเสียจากการที่ชาวบ้านตัดไม้ไผ่จำนวนมากมาขายเพื่อทำแพ ไม้ใช้สำหรับการท่องเที่ยวในลำน้ำแม่แตงในช่วงเทศกาลท่องเที่ยว ซึ่งปัญหานี้จะส่งผลกระทบโดยตรงต่อธุรกิจการล่องแพในอนาคตเนื่องจากการขาดแคลนไม้ไผ่ นอกจากนี้ยังมีปัญหาขยะตามมาอีกด้วย ซึ่งที่ปางช้างหรือแคมป์จะพบทั้งถุงพลาสติก ถูมามา ขวดน้ำ กระจังและขวดน้ำอัดลม กระจังและขวดเบียร์ และเศษปลากระป๋อง ฯลฯ และในการเผาทิ้งก็ไม่สามารถทำลายได้ทั้งหมดเนื่องจากขยะเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นวัสดุที่เผาไหม้และย่อยสลายยาก

มณีวรรณ ผิวนิม และคณะ (2546) ได้จัดทำโครงการพัฒนาการและผลกระทบของการท่องเที่ยวกรณีศึกษาชุมชนตลาดน้ำ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยชี้ให้เห็นผลกระทบในเชิงลบต่อสิ่งแวดล้อมทางกายภาพของการท่องเที่ยวชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก และตลาดน้ำตลิ่งชันว่า ทำให้เกิดปัญหาการแออัดของการคมนาคม ปัญหาน้ำเสีย มลพิษทางเสียงและอากาศ แต่ก็ยังมีส่วนทำให้มีการปรับปรุงพื้นที่และสาธารณูปโภคในชุมชนให้ดีขึ้น นอกจากนี้แล้วยังมีอีกตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นการต่อต้านการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ คือ ชัยชนะขบวนการชิบโก้ในประเทศอินเดีย ได้ก่อให้เกิดขบวนการต่อต้านการทำลายป่าขยายไปทั่วประเทศอินเดีย ส่งผลให้สามารถหยุดยั้งการทำลายป่าในหลายภาคของอินเดียผลักดันให้มีการฟื้นฟูสภาพป่า มีการดำเนินการปลูกต้นไม้ตามแนวไหล่เขาที่สูงชัน มีการแต่งเพลงและนิทานพื้นบ้านใหม่ๆ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับปัญหาป่าไม้ ปัญหานิเวศวิทยา โดยใช้ภาษาและสัญลักษณ์ดั้งเดิมในท้องถิ่น ขบวนการฯ ได้มีอิทธิพลและสร้างแรงกดดันต่อรัฐบาลกลาง ทำให้นโยบายของรัฐบาลในเรื่องเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป โดยได้คำนึงถึงความต้องการของประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นมากขึ้น อีกทั้งยังดำเนินการกับสิ่งแวดล้อมอย่างมีเหตุผลและรับผิดชอบมากขึ้น

รังสิต เกาแก้ว, ศุภิกา สุภารัตน์ และณัฐรุกรานต์ คำใจวุฒิ (2549) ได้ทำการศึกษาผลกระทบทางการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่า จังหวัดเชียงราย: กรณีศึกษา

เปรียบเทียบจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือ นักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 400 คนและชาวต่างประเทศอีก จำนวน 400 คน ที่มาเที่ยวชนเผ่าจังหวัดเชียงรายในพื้นที่ 4 อำเภอ คือ อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่สาย อำเภอแม่จัน และอำเภอแม่ลาว เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่า ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย มีทั้งผลดีและผลเสียด้านวัฒนธรรมและด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนด้านเศรษฐกิจมีแต่ผลดี โดยผลดีด้านสิ่งแวดล้อม คือ ชนเผ่ามีการอนุรักษ์น้ำและป่าไม้เพื่อธุรกิจการท่องเที่ยว ส่วนผลเสียด้านสิ่งแวดล้อมคือ การที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปชมแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติก่อให้เกิดปัญหาขยะและความสะอาด

ธงชัย เปาอินทร์ (2552) ซึ่งได้เขียนบทความเรื่อง มรดกโลกกับป่าอนุรักษ์ของประเทศไทย โดยชี้ให้เห็นผลจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งการวิเคราะห์ของธงชัยนั้น ได้เริ่มจากการตั้งข้อสังเกตถึงนิยามของคำว่าจัดการป่าอนุรักษ์ คือการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน (wise use) หรือการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด โดยไม่ทำให้สภาพธรรมชาติที่มีอยู่เดิมเสียหายไป หรือชำรุดหรือเกิดสิ่งแปลกปลอม มรดกโลกย่อมมุ่งเน้นความเป็นสากลมากกว่าป่าอนุรักษ์ปกติใช่หรือไม่ และการประกาศเป็นผืนป่ามรดกโลกที่ไม่บริสุทธิ์นั้นน่าจะส่งผลในเชิงลบ นอกจากนี้ธงชัย ยังให้ข้อเสนอแนะว่า มรดกโลกทางธรรมชาติควรมีองค์ประกอบที่ล้วนแต่เป็นธรรมชาติดั้งเดิมของป่าอนุรักษ์นั้นๆ เช่นป่าไม้พืชพันธุ์ที่ปรากฏในแต่ละชนิดของป่า สัตว์ป่าแต่ละชนิดที่มีอยู่ดั้งเดิม แม้กระทั่งหินผาน้ำตกลำห้วยหนองคลองบึง น้ำพุร้อน เกาะแก่งกลางลำน้ำ เว้นแต่การพัฒนาที่กลมกลืนและสอดคล้องด้วยหลักการจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์อย่างชาญฉลาด ส่วนในด้านสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นใหม่เพื่อเป็นที่ทำการ บ้านพักเจ้าหน้าที่ บ้านพักค้างอ้างแรมนักท่องเที่ยว ห้องอาหาร ลานกิจกรรม เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ต้องอยู่ในหลักการจัดการที่กำหนดเป็นสากล มีความกลมกลืนกับภูมิทัศน์ แม้แต่เรื่องสีป้ายที่ทำการ ป้ายบอกทาง บ้านพัก ห้องอาหาร บ้านพักนักท่องเที่ยว ก็ต้องเป็นสีที่กำหนดในหลักการจัดการป่าอนุรักษ์สากลซึ่งปกติใช้สีพื้นสีน้ำตาล ตัวอักษรสีขาวหรือสีเหลืองทอง เป็นหลัก ด้านนักท่องเที่ยว กิจกรรมอื่นๆ ต้องอยู่ในระดับเดียวกับการจัดการอื่นๆ เป็นไปในรูปแบบที่กลมกลืนและไม่เกิดเสียงอึกกระทึกโครม ตีคิกต๋าวโปรงร้องเพลงด้วยเสียงปกติล้อมรอบกองไฟได้ วอลต์แรลลี่ได้ จุดพลุสีและเสียงดังไม่ได้ ใช้เครื่องขยายเสียงดังๆไม่ได้ แต่ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งทำกันเป็นปกติ หรือที่นอกมรดกโลกก็ที่น้ำตกพลิ้ว ชายทั้งเหล่าเค้ล้าเสียงเพลงทั้งวัน จนดึกคืนก่อนคืน

นอกจากนี้ธงชัย ยังได้ให้ข้อสังเกตว่า ตั้งแต่ยูเนสโกประกาศพื้นที่มรดกโลก ยังไม่เคยประกาศยกเลิกมรดกโลกใดๆ เลย แต่กรณีที่พบว่า มีการพัฒนาที่ทำลายหรือสร้างความเสื่อมถอยให้กับทรัพยากรธรรมชาติทั้งด้านป่าไม้สัตว์ป่า และเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ป่ามรดกโลก ยูเนสโกใช้การแขวนขึ้นหิ้งไว้เฉยๆ อ้างอิงไม่ได้อีกต่อไปว่าเป็นมรดกโลก เป็นความเสื่อมเสียระดับนานาชาติ และมรดกโลกทางธรรมชาติของประเทศไทยทั้งสองแห่ง กำลังก้าวเดินไปบนเส้นทางที่เฉียดฉิวและล่อแหลมต่อการถูกแขวนขึ้นหิ้ง เพราะว่าในป่ามรดกโลกทั้งสองแห่งล้วนแต่พัฒนาด้วยการปลูกไม้ประดับต่างถิ่นทุกแห่ง ด้วยความไม่รู้หลักการจัดการป่าอนุรักษ์ที่เหมาะสม เป็นความไม่รอบคอบที่ปล่อยให้ผู้บริหารเหล่านั้น กระทำการอย่างหลงผิดเพราะไม่มีพื้นความรู้ (Knowledge) เช่นที่ผากกล้วยไม้ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ปลูกต้นซีเหล็กอเมริกา ออกดอกสีเหลืองสดสวย และเมื่อฝักแก่แตกออกก็หว่านเมล็ดลงไปในพื้นที่ป่าอนุรักษ์มรดกโลกมายาวนานนับสิบๆ ปี ต้นผกากรองเกลื่อนไปทุกจุดที่เป็นสิ่งก่อสร้าง ประดู๋แดงที่หน้าโรงอาหารหลังใหม่ซึ่งปลูกประดับเขตบริการร้านอาหาร หรืออย่างที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรทุกที่ทำการหน่วยพิทักษ์ป่าหรือสำนักงาน ปลูกต้นเทียนทองเป็นแถวแนว บานบุรีสีเหลืองเลื้อยขึ้นซุ้ม หางนกยูงฝรั่งต้นใหญ่ๆ หางนกยูงไทย(แต่เป็นไม้ต่างประเทศ) เฟื่องฟ้า ฯลฯ ที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานที่กำลังจะประกาศ ที่นั่นมีสวนมะนาวนับพันๆ ไร่เต็มไปทั้งหุบเขา รวมทั้งไม้ประดับทั่วไป

ส่วนผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น ค่อนข้างเป็นประเด็นที่มีการพูดถึงกันมากและมีความเชื่อมโยงกับผลทางด้านเศรษฐกิจอยู่มากพอสมควร จากการค้นคว้ามีงานวิจัยที่น่าสนใจและได้กล่าวถึงผลกระทบดังกล่าว ดังต่อไปนี้

รังสิต เภาแก้ว, ศุภิกา สุภารัตน์ และณัฐรگانต์ คำใจวุฒิ (2549) ได้ทำการศึกษาผลกระทบทางการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่า จังหวัดเชียงราย: กรณีศึกษาเปรียบเทียบจังหวัดเชียงรายกับนครคุนหมิง โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือ นักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 400 คนและชาวต่างประเทศอีก จำนวน 400 คน ที่มาเที่ยวชนเผ่าจังหวัดเชียงรายในพื้นที่ 4 อำเภอ คือ อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่สาย อำเภอแม่จัน และอำเภอแม่ลาว เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่า ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย มีทั้งผลดีและผลเสียด้านวัฒนธรรมและด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนด้านเศรษฐกิจมีแต่ผลดี โดยผลดีด้านสังคม คือ สภาพความเป็นอยู่ของชนเผ่าดีขึ้น มีการสร้างบ้านเรือนขึ้นใหม่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในชีวิตประจำวันมากขึ้น ส่วนผลเสียด้านสังคม คือ ความยากลำบากในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การกักขังสัตว์เพื่อ

ความสะดวกรวดในการเยี่ยมชมชนเผ่าของนักท่องเที่ยว ส่งผลให้ชนเผ่าบางกลุ่มเปลี่ยนอาชีพหรือวิถีชีวิตการเกษตรเพื่อไปขายของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยว เพราะมีรายได้ดี ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดนิสัยเกียจคร้านในการทำงานด้านการเกษตร นอกจากนี้แล้วการกระทำที่ไม่เหมาะสมต่อชนเผ่า ส่งผลต่อความรู้สึกทางจิตใจของชนเผ่า ทำให้เกิดความรู้สึกต่ำต้อย ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม ชนเผ่าบางกลุ่มมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริโภคอาหารไปจากเดิม เช่น การบริโภคอาหารสำเร็จรูป ซึ่งสาเหตุเกิดจากการเลียนแบบพฤติกรรมจากนักท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวกับไกด์บางกลุ่มนำสารเสพติดไปเสพกัน ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม ส่วนผลดีด้านวัฒนธรรม คือ เกิดความขัดแย้งแข่งขันกันเองในชนเผ่า และวิถีการดำเนินชีวิตของชนเผ่าเปลี่ยนไป เช่น การนับถือผีบรรพบุรุษ เปลี่ยนเป็นการนับถือศาสนาคริสต์ ส่งผลให้พิธีกรรมและความเชื่อบางอย่างสูญหาย การแต่งกายของชนเผ่าเปลี่ยนไป ภาษาชนเผ่ายังคงใช้ในการสื่อสารกันเองในกลุ่มแต่ต้องใช้ภาษาไทยหรือภาษาต่างประเทศบางภาษาสื่อสารกับนักท่องเที่ยว จึงทำให้คำหรือกลุ่มคำในภาษาชนเผ่าสูญหายไป เปลี่ยนมาใช้ภาษาไทยแทน

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกฎระเบียบ ที่ใช้สำหรับการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกนั้น มีบทความดังนี้

ยงธนิศร์ พิมลเสถียร (2552) ได้เขียนบทความเรื่อง 40 ปีหลังเวนิซซาเตอร์ โดยได้มีการศึกษาพัฒนาการของกฎระเบียบที่ถูกร่างขึ้นมา เพื่อใช้สำหรับวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์แหล่งมรดกทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม และได้ให้ข้อสังเกตเอาไว้ว่า นอกจากความแตกต่างทางด้านการเมืองและทางด้านกายภาพของโบราณสถานแล้ว หากพิจารณาถึงเหตุที่มีกฎบัตรเวนิซและขบวนการในการอนุรักษ์สมัยใหม่นั้น จะเห็นว่ามามีรากฐานมาจากยุโรปทั้งสิ้น ซึ่งสาเหตุหลักอีกสาเหตุหนึ่งคือ ความต้องการการพัฒนาอันเนื่องมาจากการเติบโตทางเศรษฐกิจและประชากรเมือง เมื่อสาเหตุหลักต่างกัน แนวคิด ขบวนการในการแก้ปัญหา รวมทั้งวิธีการพิจารณาคคุณค่ามรดกวัฒนธรรมก็น่าจะแตกต่างกันด้วย ซึ่งปัจจุบัน คำว่าโบราณสถานและสภาพโดยรอบ (Monument and Setting) ที่นิยามโดยกฎบัตรเวนิซนั้น ได้ขยายขอบเขตออกไปกว้างขวางมากขึ้น เริ่มตั้งแต่ในอนุสัญญามรดกโลกที่ใช้คำว่า “มรดกวัฒนธรรม” ซึ่งประกอบไปด้วย โบราณสถาน (Monuments) กลุ่มอาคาร (Group of Buildings) และสถาน (Sites) และต่อมาได้เพิ่มเติมภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural landscape) จนถึงแนวคิดของมรดกที่ยังมีชีวิต (Living heritage) ซึ่งหลักการและวิธีการในการอนุรักษ์น่าจะกว้างขวาง และหลากหลายมากขึ้นกว่าที่กำหนดไว้ในกฎบัตรเวนิซ